

Respektování autority vychovatele v prostředí základní školy

Bc. Miroslava Lajčiková

Diplomová práce
2010

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií
Ústav pedagogických věd
akademický rok: 2009/2010

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Miroslava LAJČÍKOVÁ**
Studijní program: **N 7501 Pedagogika**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**

Téma práce: **Respektování autority vychovatele v prostředí
základní školy**

Zásady pro vypracování:

Zpracování rešerše a studium odborné literatury.
Vymezení pojmů a teoretických východisek z oblasti problematiky autority, kázně, vývojových období předškolního, mladšího školního věku, pubescence a adolescence.
Příprava metodiky výzkumné části.
Realizace výzkumu pomocí dotaznikového šetření a rozhovorů.
Zpracování a vyhodnocení získaných dat, včetně jejich interpretace.
Prezentace výsledků výzkumu, jejich shrnutí a doporučení pro praxi.

Rozsah práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

ČÁP, J. Psychologie pro učitele. Praha : Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-237-7.

VALIŠOVÁ, A. a kol. Pedagogika pro učitele. 1. vyd. Praha : Grada, 2007. ISBN 978-80-247-1734-0.

VALIŠOVÁ, A. a kol. Jak získat, udržet a neztrácet autoritu. 1. vyd. Praha : Grada, 2008. ISBN 978-80-247-2282-5.

VANĚK, J. K biologickým a psychologickým zřetelům výchovy. 1. vyd. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1972.

Vedoucí diplomové práce:

Mgr. Pavla Valachová, Ph.D.

Ústav pedagogických věd

Datum zadání diplomové práce:

14. ledna 2010

Termín odevzdání diplomové práce:

30. dubna 2010

Ve Zlíně dne 14. ledna 2010

prof. PhDr. Vlastimil Švec, CSc.
děkan

Mgr. Soňa Vávrová, Ph.D.
vedoucí katedry

PROHLÁŠENÍ AUTORA DIPLOMOVÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním diplomové práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že diplomová práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užit své dílo – diplomovou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování diplomové práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky diplomové práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze diplomové práce jsou totožné;
- na diplomové práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně 20.4.2010

Lajčáková

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací.

(1) Vysoká škola nevydělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomová, bakalářská a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlížení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výtisky, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezahrnuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst. 3). Odpírá-li autor takového díla užití svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užití či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdětku jim dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlídně k výši výdětku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Diplomová práce se zabývá problematikou respektování autority vychovatele. V teoretické části shrnuji poznatky o autoritě rodiče a učitele. Popisuji prvky, které respektování ovlivňují a vývoj autority v závislosti k věku dítěte. V praktické části práce se zaměřuji na vyhodnocení údajů získaných pomocí dotazníkového šetření u žáků 5. a 9. tříd a rozhovorů uskutečněných s učiteli.

Klíčová slova: autorita rodiče a učitele, výchovné styly, kázeň, žák 5. a 9. třídy, pedagogické zásady

ABSTRACT

The diploma works deal with a problems of complying with schoolmaster's authority. In theoretical part I summarize the knowledge about authority of parents and teacher. I describe the elements, which work upon respecting and a developement of the authority in dependence on the child's age. In practical part of theses I address data interpretation obtained by questionnaire investigation by the 5. and 9. class pupils and by interview carried out with teachers.

Keywords: authority of parents and teacher, educationally styles, discipline, 5. and 9. class pupils, iducation guides

Ráda bych poděkovala vedoucí práce Mgr. Pavle Andrysové, Ph.D. za odborné vedení a cenné připomínky při zpracování diplomové práce. Dále také děkuji za ochotu žákům při vyplňování dotazníků a učitelům za poskytnutí rozhovorů.

OBSAH

ÚVOD	10
I TEORETICKÁ ČÁST	12
1 AUTORITA	13
1.1 RŮZNÁ POJETÍ AUTORITY.....	13
1.2 KRITÉRIA ČLENĚNÍ A DRUHY AUTORITY.....	14
1.3 OSOBNOST NOSITELE AUTORITY	15
1.3.1 Faktory ovlivňující vznik a ztrátu autority	17
2 AUTORITA Z HLEDISKA ONTOGENEZE	19
2.1 STÁDIA VÝVOJE OSOBNOSTI DÍTĚTE.....	19
2.1.1 Rané období	20
2.1.2 Předškolní období.....	20
2.1.3 Raný a střední školní věk	21
2.1.4 Období dospívání – pubescence	21
2.1.5 Období adolescence.....	22
3 AUTORITA V RŮZNÉM PROSTŘEDÍ	23
3.1 AUTORITA RODIČE.....	23
3.1.1 Výchovné styly rodičů.....	25
3.1.2 Stanovení hranic a důslednost ve výchově.....	26
3.2 AUTORITA UČITELE	27
3.2.1 Faktory ovlivňující vznik autority učitele	28
3.2.2 Mít autoritu pro učitele znamená... ..	29
3.2.3 Interakce učitel x žák.....	30
3.2.4 Souvislost autority s kázní ve třídě	31
3.2.4.1 Příčiny nevhodného chování žáků	31
3.2.4.2 Předcházení nežádoucímu chování žáků	33
3.2.5 Pedagogické zásady.....	33
II PRAKTICKÁ ČÁST	35
4 VÝZKUMNÁ ČÁST	36
4.1 CÍL VÝZKUMU	36
4.2 KVANTITATIVNÍ ČÁST VÝZKUMU	36
4.2.1 Výzkumný problém	36
4.2.2 Dílčí výzkumné otázky.....	36
4.2.3 Výzkumný vzorek	36
4.2.4 Výzkumné metody	38
4.3 KVALITATIVNÍ ČÁST VÝZKUMU	39
4.3.1 Výzkumný problém	39
4.3.2 Dílčí výzkumné otázky.....	39
4.3.3 Výzkumný vzorek	39
4.3.4 Průběh získávání dat	39
4.3.5 Popis respondentů	40

4.3.6	Výzkumné metody	42
4.4	ZPRACOVÁNÍ A INTERPRETACE DAT ZÍSKANÝCH POMOCÍ DOTAZNÍKOVÉHO ŠETŘENÍ ŽÁKŮ	42
4.5	ZPRACOVÁNÍ A INTERPRETACE DAT ZÍSKANÝCH POMOCÍ ROZHOVORŮ S UČITELI.....	60
4.5.1	Kódy a kategorie	60
4.5.1.1	Pohlaví nositele autority	61
4.5.1.2	Učitel obětí šikany a kyberšikany	62
4.5.1.3	Co platí na žáky?.....	63
4.5.1.4	Takhle ne!	64
4.5.1.5	Kdo za to může?	65
4.5.1.6	Autorita učitele	66
4.6	SHRNUTÍ VÝSLEDKŮ VÝZKUMNÉ ČÁSTI	68
4.6.1	Kvantitativní část výzkumu.....	68
4.6.2	Kvalitativní část výzkumu.....	69
	ZÁVĚR	71
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	73
	SEZNAM GRAFŮ	75
	SEZNAM TABULEK.....	76
	SEZNAM PŘÍLOH.....	78

ÚVOD

„Dítě žije obvykle pod vlivem většího počtu osobností, které mají různé druhy a stupně autority“ (Vaněk, 1972, s. 143).

Výchovně působí ty autority, které jsou s dětmi v častém kontaktu. Nikdy nelze říci, že by na dítě působil jen jeden člověk. Vždy jde o skupinu osob, se kterými se dítě setkává (Matějček, 1989).

Nejvýraznější a nejdůležitější je vliv rodičů a celé rodiny. Dále na dítě působí škola a v ní učitelé. Pro dítě je velmi důležité, aby z rodinného prostředí pociťovalo podporu a jistotu. Velmi podstatné je, aby byli rodiče svým dětem vzory, od kterých se mohou učit respektu k jiným lidem, ke společenským normám a hodnotám. V současné společnosti je uznáváno, že škola a učitelé v ní se podílí na výchově dětí. Domnívám se, že tento názor má v určité míře opodstatnění, protože děti ve školách tráví mnoho času a učitelé svým jednáním děti výchovně ovlivňují. Jde o vliv záměrný, ale i nezáměrný, zcela neuvědomovaný.

Jestliže ale rodiče své děti nepovedou k respektu, učitelé tuto chybu jen velmi těžko budou moci napravit. Jak uvádí Matějček (1989, s. 308): *„určitou krizí prochází autorita i těch nejlepších vychovatelů v nejlepších rodinách. Na to samo o sobě se můžeme dívat spíše jako na přírodní jev než jako na nějaké vychovatelské selhání.“*

Toto poučení by mělo platit hlavně pro rodiče, protože oni nesou největší podíl na výchově svých dětí. Můžeme říci, že rodina v současné společnosti nemá svou úlohu jednoduchou a činí ji nesnadnou právě společnost. Dochází k oslabování autority v celé společnosti, rodiny i školy. Faktorů, prostřednictvím kterých dochází ke krizi autority v rodině či škole je mnoho. Autorita rodiny může být oslabena vývojem společnosti, kdy již není muž uznáván jako „hlava rodiny“. Dále také tím, že dospívající mají přehnaně kritický vztah a odstup ke starším generacím. Je samozřejmostí, že určitý odstup dospívající a starší generace nastává vždy, ale v současné společnosti jde o odstup, který je zapříčiněn z velké části zkušenostmi, jenž zažívají současní dospívající. Jde o strach z nezaměstnanosti či zkušenosti se studiem v zahraničí, ale hlavně o svět technologií, kterému starší generace ne vždy rozumí. Dospívající mají zkušenosti, které starší generace nikdy nepoznaly, a proto ve vzájemném vztahu může docházet k odstupu. Z toho důvodu je opět velmi důležitý vliv a autorita rodiny, která musí své děti vést k respektu ke starší generaci.

Ke krizi na školách dochází převážně z toho důvodu, že se snížilo její společenské ocenění. Nejvýrazněji se tato skutečnost projevuje u prestiže profese učitele. Klesla autorita učitele v očích celé společnosti (Sak, 2005).

Domnívám se, že autorita rodiče ani učitele nezmizela, ale změnila se vlivem vývoje společnosti. Jestliže prostřednictvím společnosti děti vidí, že není nutné dodržování norem a hodnot, může to pro ně být vzor, z kterého si vezmou příklad. Tato skutečnost je velmi vážná a všichni by se měli podílet na její nápravě. Svou práci jsem proto zaměřila na respekt k autoritě vychovatele. Vychovatelem ve své práci rozumím rodiče a učitele. Zaměřuji se na to jak si děti představují vychovatele s autoritou. Na prvky, které respektování ovlivňují a jejich pohled srovnávám s názorem učitelů. Jsem přesvědčena, že autorita v rodinném i školním prostředí je nezbytný prvek při výchovném působení na děti.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 AUTORITA

1.1 Různá pojetí autority

Vymezení pojmu autorita je v literatuře rozdílné a neexistuje v interpretaci shoda. Užívání je velmi komplikované a často nepřesné. Jde o širokou a komplexní oblast, kterou lze interpretovat z pozic jednotlivých vědních disciplín. Vzhledem k obsahové nejasnosti pojmu dochází často k překrytí řady jiných pojmů, které s autoritou úzce souvisí. Může se jednat o pojmy jako svoboda, kázeň, manipulace, moc, normy, povinnost, atd. K nejčastějším synonymům tohoto pojmu patří dle Vališové (2007) vliv, dominance, řízení a kompetence.

Psychologický slovník definuje autoritu jako „*vliv na jiné osoby, vedoucí je k poslušnosti v určité oblasti. Autorita je pro děti stejně nutná jako láska. V době dospívání se dokonce stává důležitější*“ (Sillamy, 2001, s. 22).

Oproti tomu pedagogický slovník říká, že autorita je „*legitimní moc. Moc uplatňovaná v souladu s hodnotami těch, kdo jsou ovládáni, jim přijatelnou formou, která si získala jejich souhlas*“ (Průcha, Walterová, Mareš, 1995, s. 27).

Jak již bylo uvedeno, jednotlivé vědní disciplíny mohou autoritu interpretovat různým způsobem. Pedagogický slovník mluví o vlivu, kdežto pedagogický o moci.

Nejvíce vystihující mi přijde definice Kučerové, kterou cituje Vališová (Kučerová in Vališová, 2007, s. 394): „*autorita je svou podstatou antropologická konstanta, která spoluvytváří pravidla skupinového života, organizační řád skupiny, spolupodmiňuje její biologické přežití, rozvoj jedinců i předávání zkušeností z generace na generaci*“...

Samotný pojem autorita pochází z latinského *auctoritas*, což znamená platnost, vážnost, vliv, rada, úsilí, rozkaz či vlastnické právo (Pařízek, 1988).

Dále v etymologii pojmu autorita nalezneme slovo *auctor*, které představuje napomahatele, podpůrce, vzor či další významy. Základem obou slov je potom slovo *augó*, jenž vyjadřuje slovesa jako podporovati ve vzrůstu, obohatiti atd. (Vališová, 2007).

Pojem autorita se ovšem jak už bylo řečeno nepoužívá vždy stejným ani správným způsobem. Zvláště společenské a historické faktory posunovali pojetí pojmu autorita do jiné roviny. Domnívat se, že slovo autorita je obsahově totožné pojmu moc, je zcela mylné. Stej-

ně tak je mylná představa, že autorita přináší pro druhé osoby ztrátu svobody. Ten kdo má autoritu, má i ve většině případu moc, ale nemělo by se jednat o mocenský nátlak či zneužívání moci (Vališová, 2008).

Dle Vališové (2007) bývá autorita pojímána v trojí rovině:

- všeobecně/lokálně uznávaná vážnost, vliv, úcta, respekt
- obecně uznávaný odborník
- ve smyslu úřadu (stát, právo a zákon, policie)

1.2 Kritéria členění a druhy autority

Existuje mnoho druhů autorit a ty se vzájemně prolínají. Dle situace a funkce můžou jedinci použít různé druhy autority, ať již vědomě či nevědomě.

Kolář a Vališová (2009) uvádějí následující klasifikaci typů autority a kritéria členění:

Kritérium genetické

- a) autorita přirozená – vyplývá ze spontánnosti, bývá založena na osobnostních rysech, profesních dovednostech a temperamentu nositele; velmi těžko a dlouho si ji jedinec buduje
- b) autorita získaná – čerpá a staví na autoritě přirozené; podílí se na ní výchova a individuální cílevědomé úsilí

Kritérium sociální

Dle sociálního statusu:

- a) osobní autorita – představuje přirozený vliv, který vyplývá z individuálních vlastností, schopností a dovedností nositele
- b) poziční autorita – míra vlivu, kterou jedinec získává na základě svého postavení v systému organizace; jedná se o oficiálně a úředně předaný stupeň vlivu
- c) funkční autorita - vlivnost daná plněním úkolů, kvalitou výkonu určité role nebo funkce

Dle důsledků chování sociálního okolí:

- a) autorita skutečná – znamená, že podřízení respektují strategii a projevují vstřícnost k pokynům
- b) autorita zdánlivá – ve skupině existují projevy nedůvěry, neochota ke spolupráci; nositel autority nemá u spolupracovníků oporu v náročných situacích

Dle prestiže:

- a) autorita formální – představuje míru vlivu plynoucí z postavení jedince a jemu odpovídající činnosti, bez ohledu na konkrétní osobnostní vlastnosti
- b) autorita neformální – založena na lidských a odborných charakteristikách jedince, který má na ostatní přirozený a spontánní vliv

Shrnující členění, jenž specifikuje různé typy osobnostního vkladu:

- a) statutární autorita – bývá ztotožňována s formální či pozici autoritou
- b) charismatická autorita – vyplývá z osobnosti; ovlivněna sebevědomím, vystupováním a vztahem k jiným lidem
- c) odborná autorita – získává se díky profesionálním znalostem a dovednostem
- d) morální autorita – založena na poctivém vztahu k sobě, jiným lidem i ke světu

V prostředí školy a rodiny by měla být velká propojenost autority statutární, odborné, osobní a morální. Jedinec na nás může působit v jednotlivé situaci jiným druhem autority, ale rozhodně by se nemělo stávat, že by rodič či učitel byl respektován pouze z titulu jeho statutární autority a z toho vyplývající mocenské pozice.

1.3 Osobnost nositele autority

Jedním z hlavních zdrojů vlivu na druhé jsou určité osobnostní kvality. To, jaký člověk je, jak se chová k ostatním lidem či jak jedná v určitých situacích je ovlivněno dědičnými předpoklady – vrozenými vlastnostmi, ale také podmínkami v nichž jedinec vyrůstá a dále žije. Vliv těchto činitelů se projevuje v osobnosti člověka.

Pojem osobnost je v jednotlivých vědních oborech různě interpretován a pojímán. V psychologii se pojmem osobnost rozumí něco jiného, než jak je chápána ve filozofii, literatuře

či historii. „Osobnost je integrovaný celek duševních a tělesných vlastností, vnitřně organizovaný, dynamický, proměnlivý, adaptabilní a neopakovatelný“ (Mikuláščík, 2001, s. 109).

Psychologický slovník definuje osobnost jako „soubor stálých prvků chování osoby; to co ji charakterizuje a odlišuje od ostatních lidí. Každý jedinec má své zvláštnosti intelektové, emoční a konativní, jejichž organizovaný soubor určuje jeho osobnost. Každý člověk se podobá ostatním členům své společenské skupiny, ale zároveň se od nich odlišuje unikátním charakterem svých životních zkušeností. Osobnost je strukturovaný souhrn dispozic vrozených a získaných, který určuje vlastní adaptaci jedince na prostředí. Tato organizace se vypracovává a neustále přetváří pod vlivem biologického zrání a osobních zkušeností. V utváření osobnosti hrají psychologické podmínky závažnější roli než faktor biologický, jehož význam však také nelze bagatelizovat“ (Sillamy, 2001, s. 142).

Teorií osobnosti existuje v literatuře celá řada. Liší se například úhlem pohledu při zkoumání.

Již v minulosti se lidé snažili rozdělit osobnosti na jednotlivé typy, čímž by se poukázalo na rozmanitost různých povah. Typem se potom rozumí skupina osob, kteří disponují určitou společnou psychickou vlastností (Vališová, 2008).

Velmi známé, především v laickém světě, jsou typologie, které vychází ze základních charakteristik temperamentu, což je jedna ze složek osobnosti.

Typologie Hippokratova, Galenova, která rozlišuje čtyři typy osobnosti:

- sangvinik – aktivní, veselý, optimista, zvládá krizové situace, neomalený, není vytrvalý, výřečný
- melancholik – vážný, smutný, citlivý, empatický, nerozhodný, svědomitý, úzkostlivý, má bohatý vnitřní život, obětavý, idealista
- choleric – vznětlivý, panovačný, ukvapený, vynalézavý, silný, otevřený, aktivní
- flegmatik – pracuje pomalu, mírumilovný, trpělivý, rozvážný, spolehlivý, klidný

Dále je také velmi známá C. G. Jungova typologie, která pracuje s pojmy extravert x introvert:

- extravert – orientovaný na vztahy, rád mezi lidmi
- introvert – uzavřený, nerad se svěřuje

Porovnáním těchto dvou typologií došel H. Eysenck k typologií další:

- extravert x introvert

- labilita x stabilita

Snažil se najít kompromis mezi odlišným pojetím a vytvořil model, jenž je možno graficky znázornit v kruhu (Miluláščík, 2001).

Tyto snahy ovšem nejsou nikterak přesným měřítkem lidské rozmanitosti. Ukázalo se, že ne všechny osoby lze striktně zařadit k jednotlivým typům, a proto je nutné zavádět typy přechodné a smíšené.

V souvislosti s osobností a autoritou učitele bývají úspěšnější lidé extravertního typu, jelikož jsou více bezprostřední a dokáží reagovat na dané jednání žáků či nastalou situaci. Jednotlivé vlastnosti se ovšem projevují v konkrétní situaci, a proto nelze říci, že se učitel vždy chová jako extravert ani že by extravertní chování bylo vždy za všech okolností žádoucí. Na úspěšnosti vychovatele, ať již učitele či rodiče, při uplatňování své autority se podílí řada dalších vlastností, kterými jedinec disponuje. Jde o charakter, rozhodnost, důslednost, flexibilitu či kladný vztah k dítěti. Zaujmout ale jen svou osobností není ve výchovné praxi dostačující a z dlouhodobého hlediska udržitelné, a proto je v roli učitele důležitá také odborná a profesionální způsobilost spolu s kladným vztahem k vyučovanému předmětu. U rodičů jde potom především o všeobecný přehled a schopnost pomoci v konkrétní situaci (Pařízek, 1988).

1.3.1 Faktory ovlivňující vznik a ztrátu autority

Není snadné si získat autoritu a o to těžší je si ji udržet. Každý jedinec je jiný a někomu stačí síla osobnosti a jiný musí využít trochu důvtipu. Ať tak či tak, získání autority ještě nemusí znamenat, že jedinec má autoritu u všech lidí ve stejné míře a už vůbec to nemusí znamenat, že by o autoritu nemohl přijít. Ztratit získanou autoritu je totiž velmi jednoduché a to zvláště u dětí. Stačí jediné zaváhání, špatné rozhodnutí, které vede ke ztrátě důvěry a tím samozřejmě také ke ztrátě autority. V knize Jak získat, udržet a neztrácet autoritu autoři popisují mnoho rad a faktorů, které autoritu ovlivňují. Já se tedy pokusím předložit nejdůležitější zásady, kterými by se měl člověk řídit, pokud chce svou autoritu posílit a nechce o ni přijít (Vališová, 2008).

A) Faktory posilující vznik přirozené autority

- a) vnitřní stabilita osobnosti – jedinec, který si zachová v krizových situacích klid a jasnou hlavu, nadhled a schopnost reagovat na konkrétní situaci
- b) vysoká míra profesionální a odborné úrovně – což je podstatné hlavně v učitelské profesi jak již bylo řečeno
- c) schopnost vést a řídit kolektiv
- d) dovednost komunikovat, předcházet konfliktům a řešit je
- e) umění sdělovat pochvalu a kritiku
- f) odolnost vůči stresu
- g) vlastnosti jako smysl pro humor, tolerance, respekt, ale také přísnost a důslednost

B) Faktory oslabující autoritu

- a) nedůslednost – děti potřebují jasné hranice a pravidla, dle kterých se mohou řídit
- b) nadměrná suverenita
- c) nedodržení slibů – nedodržení slibu je vlastnost, která se netoleruje ani mezi dospělými, natož u dětí; pokud od nich rodiče či učitelé vyžadují určité povinnosti a spoléhají se na jejich splnění, to samé očekávají děti
- d) nízké sebevědomí, nerozhodnost, nevyrovnanost – takové vlastnosti děti velmi rychle poznají a nemohou jedince, který jimi disponuje respektovat; zvláště to platí u dětí v období puberty a adolescence
- e) nespravedlnost – v prostředí školy jde samozřejmě o vztah mezi učitelem a žáky; je nepřijatelné, aby si učitel některé žáky oblíbil a jiné nikoliv; to samé platí v prostředí rodiny mezi rodiči a jejich dětmi
- f) manipulativní chování, hrozby

2 AUTORITA Z HLEDISKA ONTOGENEZE

V první kapitole jsem se snažila o vymezení pojmu autorita. Je tedy již zřejmé, co to autorita je, které vlastnosti sebou přináší a které naopak brání jejímu vzniku.

To ale ovšem nejsou jediné faktory, které hrají roli. Autorita totiž není dána celoživotně. To je samozřejmé již z předešlého textu. Člověk, který má v určité skupině osob autoritu, se může zachovat tak, že o ni přijde, ať již dočasně nebo trvale. Někdy je opravdu vzájemná důvěra natolik narušena, že již nelze znovu navázat na předešlý vztah. To ovšem platí u autority neformální. Formální autorita v takovém případě může být respektována stále. Jde ale již o vynucené respektování z pozice moci vyššího postavení. Avšak v případě výchovy dětí a jejich ovlivňování tato cesta není šťastným řešením

V následující kapitole bych chtěla poukázat na další faktor, který ovlivňuje respektování autority u dětí. Je to především věk dítěte. Autorita se mění v závislosti na věku. Jak jsem již uvedla, člověk může ztratit autoritu svou vlastní chybou, ale stejně tak může o autoritu přijít v závislosti na věku členů skupiny, na kterou se snaží působit.

2.1 Stádia vývoje osobnosti dítěte

Vývoj osobnosti má svou strukturu a je členěn na určitá stádia. Tyto se od sebe odlišují různými znaky, které jsou pro jednotlivá stádia charakteristická, ale zároveň na sebe navazují. Průběh jednoho stádia ovlivňuje průběh následujícího. Nejobecnějším je rozlišení na fáze dětského věku, adolescence, dospělosti a stáří (Helus, 2004).

Existují ale i členění v rámci těchto jednotlivých fází, které se v literatuře různí dle autorů. Vágnerová (2000) rozčleňuje období dětství následovně:

1. Období prenatalní
2. Období novorozenecké – do 1 měsíce
3. Kojenecký věk – do 1 roku
4. Batolecí věk 1 – 3 let
5. Předškolní období 3 –6 let
6. Období nástupu do školy
7. Období školního věku – ranné 6 - 7, střední 8 - 11 a starší 11 - 15

8. Částečné překrytí školního věku s obdobím pubescence 11 - 15

9. Adolescence 15 - 20

I když jsou jednotlivá stádia časově ohraničena, nelze říci, že by stádium skončilo ze dne na den. Přechod trvá delší dobu a u každého jedince individuálně (Helus, 2004).

2.1.1 Rané období

- zahrnuje období novorozenecké, kojenecké a batolecí

- od 1 do 3 let dítěte

U dětí je ještě málo vyvinutá složka rozumová a proto nejsou schopny rozpoznat normy. Děti poslouchají co říkají dospělí a nepřemýšlí nad významem příkazů. Děti se za své prohřešky stydí jen v případě, když je někdo upozorní, že dělají něco špatného (Vaněk, 1972).

Pro děti batolecího věku je charakteristická impulzivita. U dětí se často vyskytuje projev vzdoru, který bývá typickým jevem u batolat (Čačka, 1996).

V raném dětství „rodinná výchova působí nejsilněji“ (Čáp, 1993, s. 280). Proto je z výchovného hlediska je pro děti velmi důležitá jednotnost působení členů rodiny či jiných vychovatelů (Čačka, 1996).

2.1.2 Předškolní období

- 3 až 6 let věku dítěte

Děti v tomto období uznávají pravidla, která jsou jim předkládána autoritami. Dítě není schopno zvažovat, zda jsou předložené normy kvalitní, což znamená, že dítě nemá vlastní názor. Považuje za správné to, co dospělý řekne. Dochází k identifikaci s osobou, která má autoritu a tím i k přijetí jejího názoru. Ke konci předškolního období se dítě vnitřně ztotožňuje s normami a samo pociťuje stud, pokud normu poruší. Začíná se rozvíjet svědomí, protože dítě upřednostňuje dodržování norem, i když jej nikdo nevidí (Vágnerová, 2000).

Autority na děti působí ve dvou rovinách. Vychovatelé využívají přirozené zvědavosti dětí, ale zároveň jsou uplatňovány různé sankce či napomenutí. Sankce by měly být využívány citlivě, protože u dětí je již vyvinutý pocit důstojnosti (Čačka, 1996).

2.1.3 Raný a střední školní věk

- od 6 do 11 let věku dítěte

- Helus (2004) toto období se označuje jako mladší školní věk

Dítě se na svět dívá velmi realisticky. S nástupem do školy se do jeho života dostávají další autority, učitelé. Ve škole jsou děti vystaveny očekávání a z toho vyplývá, že se dítě musí požadovaným způsobem chovat a respektovat normy. Dítě se dostává do podřízené role žáka a musí respektovat autoritu učitele. Větší autoritu má učitel v raném období školní docházky, zatímco později již mají děti vztah k učiteli spíše neutrální (Vágnerová, 2000).

V rámci tohoto období se u dětí začíná více dostávat do popředí rozumová složka a z toho důvodu bývají více kritické vůči autoritám (Vaněk, 1972).

Pro dítě se stává stále více důležitější kontakt s vrstevníky a to převážně ke konci období.

2.1.4 Období dospívání – pubescence

- dospívání, které bývá označováno za přechodnou fázi mezi dětstvím a dospělostí, začíná 11 rokem a končí ve 20 letech

- období pubescence je od 11 do 15 let věku dítěte

Období pubescence bývá ve vztahu k autoritám kritičtější než předchozí vývojová období. Dospívající začínají více přemýšlet o normách, které jsou jim předkládány. Vyplývá to ze skutečnosti, že normy uplatňují převážně rodiče a od těch se chtějí dospívající osamostatnit. Předkládané normy dospívající uznávají jen v případě, že jsou o jejich významu sami přesvědčeni. Většinou ale normy dodržují alespoň v přiměřené míře, aby nevyvolali zbytečné problémy.

V období dospívání se do popředí dostává vliv vrstevnické skupiny a v ní nastavené hodnoty a normy, bývají pro dospívající důležitější než ty nastavené v rodině nebo společnosti. Je tedy zřejmé, že v období dospívání, pubescence, dochází ke krizi autority jak rodičovské, tak i autority učitele. Dítě se chce od rodiny odpoutat a chce být samostatné. K autoritě rodiče dospívající přistupují kriticky až odmítavě.

Učitel již není přijímán automaticky jako formální autorita. Je přijímán jen v případě, jestliže dospívajícím v něčem imponuje (Vágnerová, 2000).

Vyplývá to z faktu, že v tomto období jsou dospívající k autoritě poutáni především citovou vazbou (Vaněk, 1972).

2.1.5 Období adolescence

- 15 až 20 rok života dítěte

Dochází k osamostatnění a z toho důvodu také k proměně různých vztahů. Stává se, že dospívající odmítají akceptovat dosavadní zažitá normy a hodnoty. Uvažují o nich, zaujmají vlastní stanoviska a hledají nové alternativy. Vztah adolescenta k rodičům je ovlivněn několika prvky. Jak jsem již uvedla, dospívající hledají nové alternativy, které mohou být v očích rodičů nepřijatelné a nežádoucí. Rodiče a děti se dostávají do konfliktu. Rozhodujícím momentem může být vliv autority rodičů. Ta je ale v období adolescence oslabena. Adolescenti stojí na prahu dospělosti a uvědomují si, že by se měli chovat jako jejich rodiče. Z toho důvodu dochází k nepřiměřené kritice, která vyplývá ze střetu představ a ideálů dospívajícího ze zkušenosti s realitou. Adolescenti kritizují chování, normy a hodnoty, které rodiče upřednostňují. Stejně tak odmítají slabost rodičů a neberou v úvahu jejich potřeby. Důležité jsou pro ně jejich vlastní potřeby a představy o světě.

Velmi důležitým prvkem v období adolescence jsou vztahy s vrstevníky a navázání partnerských vztahů. Tato skutečnost poukazuje na oslabení autority rodičů v období adolescence (Vágnerová, 2000).

3 AUTORITA V RŮZNÉM PROSTŘEDÍ

3.1 Autorita rodiče

„Rodina je najstaršou spoločenskou inštitúciou a jako základ každém ľudskej spoločnosti má zabezpečiť okrem onoho, dobré vzťahy v rodine, spoluprácu školy a rodiny při výchove detí, emocionalizáciu vo vzťahoch, jako aj napomôcť při začleňovaní sa do budúceho života. V rodine dieťa dostáva základnú výchovu a uvádza sa do širších spoločenských stykov, v ktorých získava a preberu prvé vzory a správania sa, získava prvé sociálne skúsenosti“ (Manniová, 2005).

Je tedy zřejmé, že rodina celoživotně ovlivňuje jednotlivé příslušníky a je také jedním z nejvýznamnějších prvků, které se podílejí na rozvoji osobnosti dítěte. Význam rodiny a její výchovy je odvozen ze skutečnosti, že dítě v rodinném prostředí tráví mnoho času. Dítě je ovlivňováno vztahy v rodině, tedy citovými vazbami, které k sobě jednotliví členové rodiny mají (Manniová, 2005).

V určitém věku jsou pro děti největšími vzory rodiče a ti by měli jednat tak, aby od nich dítě mohlo získat správné způsoby jednání. Dokládá to i Čáp (1993, s. 272): *„Rodina poskytuje dítěti modely k napodobování a identifikaci. Předává mu základní model – model sociální interakce a komunikace v malé sociální skupině. Začleňuje dítě do určitého způsobu života a předává mu určité sociální požadavky a normy.“*

Podle Matějčka (1989, s. 308-309) se autorita někdy definuje jako *„prožívaný vztah převahy jedné osobnosti nad druhou a prožívaný vztah závislosti a opory jedné osoby v druhé.“*

Pokud jde o autoritu rodiče, mělo by jít o převahu osoby zkušenější a zralejší nad osobou méně zkušenou. V případě autority rodičů jde ale také o to, že je mezi rodičem a dítětem citový vztah, který může autoritu rodičů ovlivňovat. Rodiče si u svých dětí získávají autoritu, pokud jim jsou správným příkladem, tedy vzorem, jak jsem již uvedla. Dále upřímným vztahem k dítěti, vzájemnou úctou a důvěrou mezi nimi i ostatními členy rodiny. Rodiče se musí chovat a jednat tak, jak si přejí, aby se chovaly jejich děti. Musí uznávat práva jiných lidí. Dbát a respektovat společenské normy či hodnoty a ty dále předávat svým dětem (Manniová, 2005).

Rodiče by měli být pro své děti přirozenou autoritou. To ovšem není úplně zcela jednoduché, jak by se na první pohled mohlo zdát. Pokud pomíneme fakt, že v určitém období dítě-

te se autorita z rodičů přesouvá na jiné osoby pro dítě důležité, je zde ještě skutečnost, že sami rodiče v některých případech můžou svou autoritu ztratit již při jejím získávání. Autorka Manniová (2005, s. 177-178) uvádí následující způsoby nesprávného získávání autority:

- autorita založená na utlácení – rodiče si vymáhají autoritu křikem či vyhrožováním; forma takového jednání vyvolává strach a nejistotu
- autorita založená na odstupu – rodiče mají pro své děti málo času
- autorita založená na domýšlivosti – rodiče o svou autoritu bojují; vychvalují se před dětmi i vymyšlenými úspěchy či společenským postavením
- autorita založená na moralizování – rodiče velmi moralizují a pro každou maličkost své děti napomínají
- autorita vybudována na přehnané lásce – rodiče se snaží svým dětem stále dokazovat, jak je mají rádi, což může vést k neupřímnosti nebo přetvářce
- autorita získaná přehnanou dobrotou a volností – rodiče dětem všechno dovolí; může vést k tomu, že děti rodičům rozkazují a ti se jen přizpůsobují
- autorita vybudována na podplácení – rodiče dětem slibují dárky, aby byly hodné
- autorita vybudována na nejednotném vztahu rodičů – jedná se o nejednotnost ve výchově, kdy je jeden z rodičů přísný a druhý shovívavý

Tyto popsané prvky ovšem nemusejí být jedinými, které oslabují vznik či udržení autority rodičů. Rodiče ztrácí svou autoritu, pokud na své dítě nemají dostatek času a nevěnují se mu, tak jak by měli a jak by dítě potřebovalo. Jestliže rodiče nemají na své dítě dostatek času, znamená to, že ani neví, co dítě potřebuje, co se mu honí hlavou či jak probíhal jeho den. Dítě se může cítit osamělé a již nemusí být schopno s rodiči navázat vzájemný vztah. Pro rodičovskou autoritu je opravdu velmi důležité, aby se rodiče dítěti věnovali. Pokud tomu tak není a dítě má mnoho svobody a volnosti, může opět jít o velmi negativní prvek. Ve výchově dětí jsou totiž důležité hranice, které by dítě mělo respektovat. Pokud dítě takové hranice v rodině nemá stanovené, může být opět zmatené, protože v jiném prostředí, například školním, hranice existují a dítě je musí dodržovat. To je ale ovšem pro něj velmi těžké, pokud to nemá zažité z domova. Můžeme říci, že nejhorší případ nastane, pokud se

rodiče svému dítěti dostatečně nevěnují, ale zároveň vůči němu pociťují zodpovědnost. Tito rodiče své děti často zahrnují mnoha poučkami, příkazy a zákazy, ale již nejsou schopny dbát na jejich dodržování (Minniová, 2005).

Pro děti je důležité a v dospívajícím věku ještě více, pokud jsou k nim dospělí upřímní a spravedliví. V podstatě to znamená, že děti ocení, pokud rodič či jiný vychovatel jedná tak, jak vyžaduje po nich samotných a dokáže přiznat svou chybu. Matějček (1989, s. 308) k tomu dodává: „*neodpouštějí, když se někdo na ně „vytahuje“, když předstírá něco, co neví nebo neumí, když zastírá svou slabost siláckými gesty, když nemá tzv. páteř a jedná a mluví jednou tak a podruhé jinak.*“ Pro rodiče a i jiné vychovatele, kteří jednají s dětmi, může být obtížné přiznat chybu či slabost, ale jak je patrné, děti právě toto oceňují. Je tedy zřejmé, že pokud rodič nechce ztratit autoritu, neměl by se před dětmi bát přiznat chybu, které se dopustil.

3.1.1 Výchovné styly rodičů

S autoritou rodiče může souviset i výchovný styl, kterým své dítě rodiče vychovávají. Je velmi nepravděpodobné, že by si rodiče uvědomovali, že existuje klasifikace výchovných stylů, ale i přesto má jejich výchovný styl vliv na chování jejich dětí. Je samozřejmostí, že rodiče nemusí uplatňovat jen jeden výchovný styl. Ale určité shodné prvky, které se objevují při reakcích rodičů na různé situace, lze vždy vyzorovat. Existují různé klasifikace výchovných stylů, které se mohou dle autorů lišit. Fontana (1997, s. 24) uvádí následující typy rodičovských stylů:

Autoritativní rodičovský styl výchovy

Od dětí je vyžadováno, aby se chovaly rozumně odpovídajícím způsobem svému věku a schopnostem. Rodiče mají k dětem vřelý vztah, pečují o ně a zajímají se o jejich názory a pocity. Jestliže rodiče učiní rozhodnutí, to bývá dětem vždy vysvětleno a odůvodněno.

Chování dětí pod vlivem autoritativního výchovného působení bývá nezávislé, sebeprosazující, kamarádké vůči vrstevníkům a spolupracující s rodiči.

Autoritářský rodičovský styl výchovy

Rodiče prosazují moc a ovládnutí dítěte bez vřelosti a bez oboustranné komunikace. Na dítě jsou kladeny nepřiměřené nároky, které neberou ohled na schopnosti a možnosti dítěte. Autoritářský styl výchovy vyžaduje absolutní poslušnost a úctu k autoritě.

Dítě, které je pod vlivem autoritářského stylu výchovy má často sklon k sociální izolaci. Dívky v takovém případě bývají závislé a chlapci zase mohou mít sklon k agresivitě vůči svým vrstevníkům

Shovívavý rodičovský styl výchovy

Shovívavý styl výchovy je přijímající, reagující a orientovaný na dítě, ale na to jsou klade-ny jen velmi malé požadavky.

U dětí převládá pozitivní a živé citové naladění. Objevují se ale i negativa. Děti mohou být nezralé, nemusejí umět ovládat své impulsy, postrádají společenskou odpovědnost a nejsou schopny spoléhat sami na sebe. V určité míře se také může objevit sklon k agresivitě.

Zanedbávající rodičovský styl výchovy

Rodiče bývají až příliš zaměstnaní svými činnostmi a nezajímají se o život svého dítěte. Vyhybají se oboustranné komunikaci a většinou neberou v potaz názor nebo pocity dítěte.

Děti, jejichž rodiče uplatňují zanedbávající sklon výchovy, mívají sklon k náladovosti a také se objevuje nedostatek soustředění. Neovládají své impulsy a city. Nemají zájem o školní výuku, což vede k tomu, že chodí za školu a mohou mít i sklon k užívání drog.

3.1.2 Stanovení hranic a důslednost ve výchově

„Hranice vymezují prostory a doby, poskytují jistotu a bezpečí, jsou orientačními body – zároveň však dráždí, jsou značkami, které mnohdy platí jen nějaký čas“ (Rogge, 1996, s. 7).

V praxi je někdy velmi složité uplatňování hranic. Rodiče jsou nejistí a domnívají se, že nastavením hranic svému dítěti v něčem brání. Není tomu tak. Můžeme říci, že je to právě naopak. Rodiče, kteří svým dětem nenastaví jasné hranice a nestanoví pravidla, podle kterých se chodí celé rodiny řídit, mohou u svých dětí ztrácet autoritu. Pokud se rodiče domnívají, že při správné výchově není místo pro hranice a pravidla, jejich děti hledají autority jinde. Hledají osoby, podle kterých se mohou orientovat. Je tedy zřejmé, že hranice jsou ve výchově dětí velmi důležitým prvkem. Rodiče se v některých případech mohou bát stanovit hranice z důvodu neoblíbenosti u dítěte. Ale tato představa je zcela mylná, protože *„děti chtějí hranice a pravidla. Přejí si mít jasno. Chtějí vědět, na čem jsou. Hranice skýtají po-*

moc, zjednávají ochranu, vytvářejí spolehlivý systém souřadnic, ve kterém se mohou – přinejmenším určitou dobu – vyznat“ (Rogge, 1996, s. 30).

Je samozřejmostí, že stanovené hranice nejsou platné natrvalo. Měly by se měnit a to v závislosti na věku dítěte a jeho vztahu k rodičům (Rogge, 1996).

Jak je z předešlého textu zřejmé, hranice jsou ve výchově dětí důležitým prvkem. Stanovit ovšem hranice a pravidla není zcela přímá cesta k úspěchu. Nastavené hranice a pravidla je nutné dodržovat. Nejlepší způsob je, pokud dodržují hranice jak děti, tak i rodiče. Nejdůležitějším prvkem je důslednost při nároku na jejich dodržování. Jak uvádí Matějček (1989, s. 192) důslednost ve výchově *„je jedno ze základních výchovných pravidel.“* Dále také popisuje, že *„důslednost neznamená totéž, co přísnost. A neznamená také, že chceme, aby nás dítě poslouchalo na slovo, slepě, bez uvažování. Důslednost má přinášet dítěti spolehlivou oporu v jeho vlastní cestě životem“* (Matějček, 1989, s. 192).

Je samozřejmostí, že absolutní důslednosti rodiče nikdy nemohou dosáhnout. Měli by se ale snažit, aby při výchově svých dětí důslednost uplatňovaly v co největší míře (Matějček, 1989).

Nedůslednost totiž u dětí vyvolává *„pocit zmatku a chaosu. Je to pocit nejistoty a úzkosti“* (Matějček, 2000, s. 93). Rodiče by měli mít při výchově dětí stejný názor a ten společně uplatňovat. Takové jednání velmi usnadňuje důslednost při vyžadování stanovených hranic a následně také podporuje respektování autority rodiče.

3.2 Autorita učitele

Pro správný výkon učitelské profese je nutné dbát na mnoho aspektů. Jde například o osobnost učitele, jeho odborné znalosti či přístup a vztah k žákům. To vše a ještě mnoho dalších prvků ovlivňuje výkon učitelské profese. Nebylo by však možné realizovat a správně využívat tyto prvky, kdyby učitel neměl autoritu u svých žáků. Teprve prostřednictvím autority a díky ní, může učitel uplatnit své odborné znalosti a schopnosti.

Můžeme tedy říci, že předpokladem kladného vlivu na žáky patří mezi rozhodující faktory autorita učitele. Ta je obvykle závislá na odbornosti učitele a to jak společenské, tak a to především odbornosti profesní. Žáci velmi citlivě vnímají nepřipravenost učitelů v hodinách po odborné stránce. Ale ještě více dbají na kladný a spravedlivý postoj k nim

samotným. Dále můžeme tedy říci, že je autorita závislá na učitelových charakterových a morálních vlastnostech (Kohoutek a kol., 1996).

Autorita učitele by nikdy neměla být založena na moci, protože mocenský přístup dospělého k dítěti neumožňuje, aby se dítě naučilo samostatnosti. Mocenský přístup u žáků vzbuzuje buď odpor spojený s aktivním vzepřením nebo podřízenost a strach. V obou případech jde o reakce, které komplikují vyučovací proces (Auger, 2005).

Z tohoto důvodu by mělo jít o dobrovolné podřízení se pravomoci učitele a to ze strany žáků, rodičů i veřejnosti. Pravomoc učitele může být založena na respektu, který vzbuzuje konkrétní osoba. V takové případě lze hovořit o autoritě učitele neformální. Jestliže máme na mysli respekt k roli, kterou učitelská profese představuje, jde o autoritu formální. A však můžeme konstatovat, že autorita učitele není stálá a dána jednou provždy. Jde o proces stálého vytváření a upevňování autority učitele a to především autority neformální (Obst, 2002).

3.2.1 Faktory ovlivňující vznik autority učitele

Autorita učitele se musí budovat. Kyriacou (1996, s. 99-109) uvádí několik zdrojů autority učitele:

1. Vyjádření učitelova postavení

- velká část autority učitele se odvozuje od statusu, který vyplývá z této role
- důležité je nejen určitý status mít, ale hlavně v souladu s ním jednat
- status bývá vyjadřován činnostmi, to znamená, že učitel se může volně pochybovat po učebně či řídit výuku

2. Kompetentní vyučování

- učitel musí dát žákům najevo, že svému předmětu rozumí a že o něj má zájem
- kompetentní vyučování velmi přispívá k upevnění autority
- hodiny by měly být dobře připraveny a naplánovány

3. Výkon manažerského řízení třídy

- jedná se o způsob řízení třídy
- vhodné je, aby začátek hodiny byl svižný a bez zbytečného zdržování

- nejdůležitějšími aspekty řízení třídy jsou určitá pravidla a požadavky na chování žáků

4. Účinné řešení případů nevhodného chování žáků

- autoritu učitele posiluje správné, včasné a spravedlivé řešení případů a situací nevhodného chování žáků

3.2.2 Mít autoritu pro učitele znamená...

Pokud má učitel autoritu u svých žáků, znamená to, že má na ně určitý vliv. Působí na ně a ovlivňuje je, ať už přímo či nepřímo, vědomě nebo nevědomě. Tento vliv a působení na druhé je velmi důležitý prvek v interakci učitele a žáka. V některých případech může být tento vliv velmi značný a je důležité, aby si jej učitel uvědomoval a nezneužíval jej ve svůj prospěch. Mít vliv a působit na druhé znamená, že zachováváme vzájemný respekt a úctu a nesnažíme se na druhé působit pomocí donucovacích prostředků či nátlaku (Kohoutek a kol., 1996).

Jakmile učitel získá u žáků autoritu, neznamená to, že má vyhráno. Autorita není trvalá, je proměnlivá. To znamená, že učitel, který má autoritu v jedné třídě, ji nemusí mít u žáků v druhé třídě. Je také možné, že učitel svou autoritu ztratí, což může být zapříčiněno jeho vlastní chybou. Z tohoto důvodu je nutné, aby na sobě učitel stále pracoval, budoval a udržoval svou autoritu. Svůj charakter člověk může ovlivnit jen z malé části, ale pokud existují u učitele vlastnosti, které mu brání navázat se žáky ten správný vztah, měl by se učitel snažit na těchto nedostatcích pracovat. Je také nutné, aby se učitel stále vzdělával ve svém oboru, ale i mimo něj, aby znal společenské dění a byl tak žákům v mnohém nápomocen. Učitelská profese je o stálém vzdělávání a zdokonalování se (Auger, 2005).

Učitel s autoritou by měl umět překonat vlastní strach a důvěřovat sobě i svým žákům. Důvěřovat sám sobě pro učitele „znamená mít odvahu být sám sebou, být autentický, nehrát si na někoho jiného a neschovávat se za profesionální masku, moci se mýlit a necítit se kvůli tomu ohrožený“ (Auger, 2005, s.76).

Důvěra v žáky je důležitá pro vztah učitele a žáka, ale ta nesmí být zneužívána. Učitel musí a potřebuje důvěřovat svým žákům, aby mohl vyučovat, vychovávat, předávat zkušenosti a poznatky. Stejně tak musí žáci důvěřovat svému učiteli a nechat se jím vést. Vzájemná důvěra se buduje velmi těžce a i malé chyby na obou stranách, mohou tuto důvěru ohrozit.

Pro učitele je velkou výhodou, pokud má u žáků autoritu, protože ta bývá spojena s důvěrou a žáci často více důvěřují učiteli, který má u nich autoritu.

Učitel si musí být vědom svého působení, moci a vlivu na žáky. Musí být schopen garantovat společně stanovená pravidla, za kterými si musí stát, ale zároveň musí být i on ten, který se podílí na jejich dodržování a uplatňování. Pro děti jsou obecně důležitá pravidla, jak v rodině tak i ve škole. Škola a stejně tak jednotlivé třídy by nemohly fungovat bez nastavených pravidel, která všichni účastníci dodržují. Učitel, jenž má autoritu, je schopen garantovat dodržování nastavených pravidel snáz, než učitel, který autoritu nemá (Auger, 2005).

3.2.3 Interakce učitel x žák

Role učitele a žáka jsou sice vůči sobě asymetrické, ale zároveň se vzájemně ovlivňují a doplňují. Nemohla by být škola bez žáků a třída bez učitele. Interakce učitele a žáka, žáků či školní třídy je v podstatě jeden ze základních prvků fungování školy (Gillernová, 2005).

Jak uvádí Kohoutek (1996, s. 70): „Učitel a žáci jsou základními činiteli vyučovacího procesu.“

To jakým způsobem se vyučovací proces bude ubírat záleží na jejich vzájemné interakci a jejich vztahu. Nejlépe bude vyučovací proces probíhat v prostředí příjemné, přátelské a klidné atmosféry. Největší podíl na vytvoření takové atmosféry má učitel. On je ten, který řídí a rozhoduje. Mělo by být samozřejmostí, že v některých případech, pokud je to vhodné a žádoucí, učitel vyslechne názor žáků a poradí se s nimi, ale vždy to bude on, kdo řídí a rozhoduje. Učitel by si měl být vědom svého vlivu na atmosféru a klima ve třídě a měl by podle toho jednat. Velmi přispívá, pokud učitel podporuje sebeúctu a sebedůvěru u žáků. To znamená, že je vhodné, aby učitel s žáky jednal převážně v kladné rovině, snažil se o kladné hodnocení i dílčích úspěchů, povzbuzoval, chválil a oceňoval (Kyriacou, 1996).

Pro vztah mezi učitelem a jeho žáky je velmi pozitivní vzájemný respekt a úcta. Bez těchto dvou komponentů by nemohl vyučovací proces fungovat, protože učitel, který nemá ke svým žákům respekt a úctu, je nemůže nic naučit. Nemůže jim být dobrým příkladem, což je také velmi důležité a podstatné. Žáci vidí a vnímají, jak se učitel chová k nim či ke svým kolegům a v některých případech se s ním mohou ztotožňovat. Z tohoto důvodu je důležité, aby učitel byl pro své žáky vzorem v kladném slova smyslu. Pokud byla řeč o respektu a

úctě učitele k žákům, nebyl tím samozřejmě myšlen absolutní respekt, který by přesáhl v to, že se učitel svých žáků bojí. Stejně tak je nutné, aby žáci měli k učiteli respekt a úctu v pravé míře. Ani oni se nesmí učitele obávat.

Interakce učitele a žáka je určována mnoha faktory, které tuto interakci ovlivňují. Jak již bylo uvedeno, jde v první řadě o samotného učitele a žáky. Mezi další faktory můžeme zařadit pravidla, kterými se musí řídit jak žáci, tak učitel. Jako další faktory je možno označit věk a pohlaví. Pokud jde o žáky, tak na začátku bývá jejich vztah k učitelům a škole samotné nekriticky kladný, což se s věkem mění. Mladší žáci upřednostňují mladší učitele, kdežto starší žáci si lépe vytvářejí vztah s učiteli staršími (Kohoutek, 1996).

Vyučovací proces ovlivňuje celá řada prvků, stejně tak jako interakci učitele a žáka. Každý z těchto prvků má svůj význam a účel. Nejdůležitějším jsou samozřejmě žáci a učitelé a ti by se měli snažit, aby vše fungovalo v pořádku a za co nejpříjemnějších podmínek.

3.2.4 Souvislost autority s kázní ve třídě

S autoritou učitele souvisí kázeň. Ta je důležitá pro udržení řádu, jenž je velmi potřebný a nezbytný pro efektivní vyučovací proces. Kázeň má větší souvislost s dovednostmi vyučovat než se samotným přístupem učitele k nežádoucímu chování žáků, jak by se mohlo zdát. Jádrem k prosazování je tedy dovedné vyučování, které dává žákům stále nové příležitosti zapojit se a rozšířit své znalosti. Ovšem ani v precizně připravených, zábavných a zajímavých hodinách nelze vyloučit nežádoucí chování žáků.

Pro zavedení kázně ve třídě je nutné, aby žáci přijali postavení učitele, tedy aby přijali jeho autoritu. Díky autoritě učitel realizuje učební činnosti úspěšně. Žáci musí uznat autoritu učitele a tím pádem také uznat jeho nárok na plnění povinností, které od nich vyžaduje (Kyriacou, 1996).

3.2.4.1 Příčiny nevhodného chování žáků

Nevhodné chování žáků, jenž je projevem nekázně může být různé. Podle Kyriacou (1996, s. 96) uvádějí učitelé následující typy nevhodného chování:

- přílišné povídání nebo mluvení bez vyvolání
- hlučnost (verbálního charakteru – pokřikování; neverbálního charakteru – lomození pomůckami)

- nevěnování pozornosti učiteli
- neplnění zadaných úkolů
- bezdůvodné opouštění svého místa
- rušení ostatních žáků
- pozdní příchody do hodiny

Takové chování lze řídit prostřednictvím dovedného vyučování či zaváděním pravidel, na jejichž dodržování je nutno dbát. Pokud se objeví vážnější formy nežádoucího chování (slovní agrese, drzost, fyzická agresivita), Kyriacou (1996) uvádí, že bývají zapříčiněny tím, že učitel dovolí, aby se drobné projevy vyrušování staly ve třídě běžné.

Každý učitel má jiné nároky na chování žáků, tudíž je kázeň ovlivněna jak požadavky jednotlivých učitelů, tak i očekáváním žáků.

Žáci se chovají nevhodně v případě, pokud pro takové chování mají důvod. Úkolem učitele tedy je, aby zabezpečil podmínky, které umožňují jejich vhodné chování. Jedny z hlavních příčin nevhodného chování dle Kyriacou (1996, s. 97-98):

- a) nuda – úkolem učitele je udržet zájem žáků, tudíž činnosti nesmí být příliš dlouhé, málo podnětné nebo až moc snadné pro žáky
- b) dlouhotrvající duševní námaha – je pro každého, tedy i pro žáky obtížná, někdy až nepříjemná
- c) neschopnost splnit zadaný úkol – stává se, pokud je úkol příliš obtížný nebo není dostatečně vysvětlen
- d) projevy sociálního chování – mohou vstoupit i do hodiny (v případě kdy žáci pokračují v rozhovoru, který začal o přestávce)
- e) nízká sebedůvěra žáka vzhledem ke školní práci – pokud žák zažil již selhání, bojí se zapojit do nových aktivit ze strachu před dalším selháním
- f) problémy v emoční oblasti – příčinou může být šikana nebo zanedbávání rodiči; žáci usilují o pozornost a vyrušováním se jim jí dostane

- g) špatné postoje – dobrý výkon nemusí pro některé žáky znamenat pozitivní hodnotu; tito žáci poleví nebo se mohou vyhýbat aktivitám pozdními příchody
- h) nepřítomnost negativních důsledků – úkolem učitele je na nevhodné chování včas a správně zareagovat

Učitel by měl reagovat na nevhodné chování dle povahy daného chování a konkrétní situace. Měl by najít příčinu takového chování, aby mohl v budoucnu předcházet situacím, v kterých se vyskytne.

3.2.4.2 Předcházení nežádoucímu chování žáků

V případě nevhodného chování žáků je nejlepší, pokud se učitel snaží takovému chování předcházet. Výrazně tomu napomáhá dovedné vyučování, bdělost a včasná reakce. Přímou v praxi je potom velmi účinné, pokud učitel sleduje své žáky a prochází celou učebnou. Pokud vidí, že některý žák má potíže, učitel by měl být nápomocen při řešení těchto potíží.

Učitel by si měl všimnout nežádoucího chování. Pokud takové chování zjistí, měl by žákovi dát najevo, že o jeho chování ví. K tomu velmi dobře slouží dostatečně dlouhý oční kontakt. Pro udržení pozornosti a zapojení žáků do výuky je vhodné, když učitel klade otázky celé třídě najednou, mění činnosti či tempo práce (Kyriacou, 1996).

3.2.5 Pedagogické zásady

Formulováním zásad či pravidel, které by přispěly k efektivnímu vyučování se zabývalo mnoho osobností. Nejvýznamnější jistě je J.A. Komenský, který dal základ pedagogickým zásadám. Jedná se o obecné požadavky, které spolu s dalšími prvky výuky určují její charakter. Žáci respektují autoritu učitele, který dodržuje pedagogické zásady, i když samotní žáci si neuvědomují existenci těchto zásad. Kurelová (2002) popisuje tyto pedagogické zásady:

Zásada komplexnosti rozvoje osobnosti žáka

Učitel musí brát na zřetel, které stránky osobnosti jsou prostřednictvím učiva rozvíjeny. Podstatou by mělo být komplexní rozvíjení osobnosti žáka.

Zásada individuálního přístupu k žákům

Každý žák je individuální a učitel musí tento fakt při své práci zohlednit. Učitel musí výuku řídit tak, aby každý z žáků mohl pocítit radost z úspěchu. Je tedy zřejmé, že učitel nesmí své žáky brát jako homogenní skupinu. Měl by o své žáky projevit zájem a snažit se zjistit co nejvíc informací, které mu následně pomohou v práci se žáky.

Zásada spojení teorie s praxí

Pro žáky je důležité, aby si nejen osvojili vědomosti, ale také, aby dokázali vědomosti užít v praxi. Učitel by měl výuku směřovat tak, aby byl schopen žákům předvést získané vědomosti v praxi. Pro děti je velmi povzbuzující, pokud vidí, že učivo které se učí, v budoucnosti využijí v praxi.

Zásada uvědomělosti a aktivity

Pro správné osvojení poznatků a vědomostí je důležité, aby byly správně předávány a žáci jim byli schopni porozumět. Žáci musí učivu rozumět a vědět, co od nich učitel vyžaduje.

Zásada názornosti

Tato zásada byla a stále je velmi zdůrazňována významnými pedagogy. Osvojované učivo by mělo být doplněno názornými ukázkami či pomůckami, které žákům pomůžou v pochopení učiva. Učitel musí mluvit srozumitelně, aby mu žáci rozuměli, to znamená, že musí používat pojmy, které již žáci znají. Nejde však jen o mluvený projev učitele. Velmi žádoucí je spojení vizuálního a sluchového sdělení informací.

Zásada soustavnosti a přiměřenosti

„Tato zásada reaguje na známou zkušenost, že poznatky osvojené v určitém logickém uspořádání jsou žáky lépe chápány, zapamatovány a používány v praxi než izolované, ze souvislosti vytržené učivo“ (Kurelová, 2002).

Je důležité, aby poznatky tvořily přijatelnou posloupnost, tvořily logický systém a byly určeny žákům určitého věku.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

4 VÝZKUMNÁ ČÁST

4.1 Cíl výzkumu

Cílem mého výzkumu je náhled a následné pochopení problematiky autority vychovatele. Snažím se zjistit, jak na danou problematiku nahlíží děti a porovnat jejich názory s názory učitelů, kteří dle mého názoru zastupují autoritu.

4.2 Kvantitativní část výzkumu

4.2.1 Výzkumný problém

Výzkumný problém jsem definovala následovně: Jaký je postoj dětí k autoritě vychovatele? Jedná se o popisný výzkumný problém, který jsem dále rozčlenila na další výzkumné otázky.

4.2.2 Dílčí výzkumné otázky

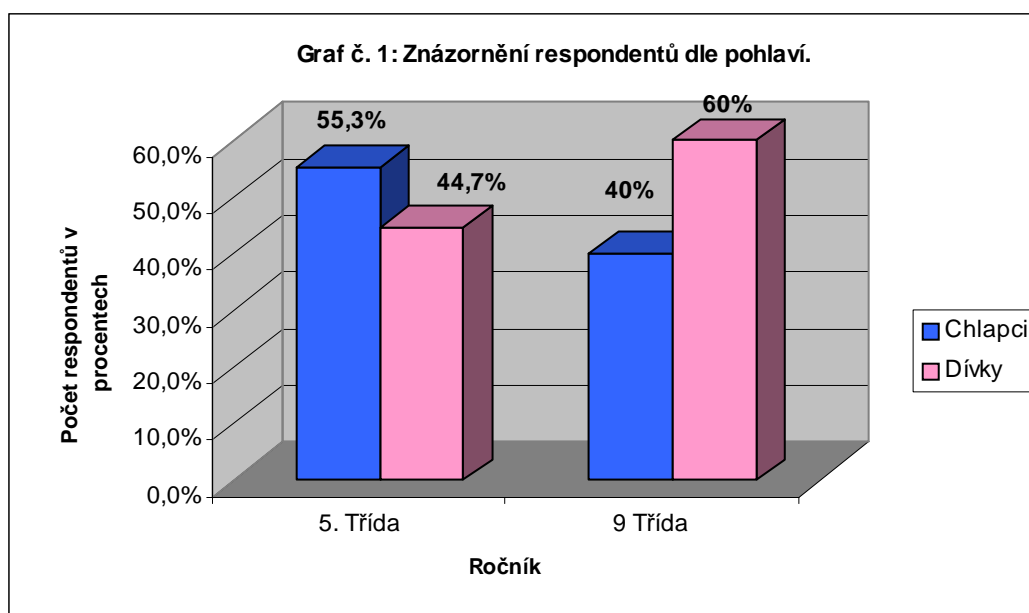
1. Je pro děti větší autoritou muž?
2. Jak si představují děti vychovatele, který je z jejich pohledu autoritou?
3. Mají žáci zkušenosti s šikanou a kyberšikanou učitele?
4. Jaké prostředky používají učitelé k udržení kázně ve třídě z pohledu žáků?
5. Které prvky ovlivňují ztrátu autority učitele podle žáků?

4.2.3 Výzkumný vzorek

Pro výzkum jsem si vybrala žáky 5. a 9. tříd, abych mohla porovnat jejich názory a postoje k autoritě vychovatele. Uskutečnila jsem výzkum na čtyřech základních školách (Základní škola Emila Zátópka ve Zlíně, Základní škola ve Fryštáku, Základní škola v Chropyni, III. Základní škola v Holešově), který se konal v rozmezí 2. 3. – 17. 3. 2010. Celkový počet žáků, kteří se výzkumu zúčastnili byl 230. Ovšem ne všechny dotazníky bylo možné použít a to hlavně z důvodu neúplného vyplnění, takže nakonec bylo dotazníků vhodných ke zpracování 203.

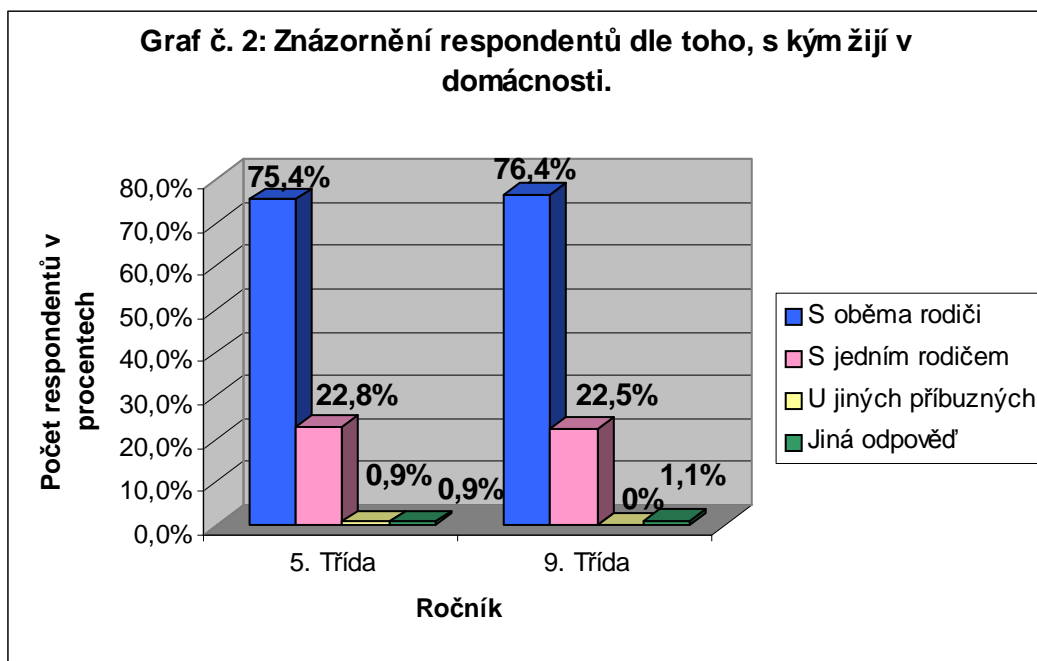
Tabulka č. 1: Složení vzorku respondentů dle ročníku a pohlaví

Pohlaví	5. Třída		9. Třída		Celkem	
	počet	%	počet	%	počet	%
Chlapci	63	55,3	36	40	99	48,7
Dívky	51	44,7	53	60	104	51,3
Celkem	114	100	89	100	203	100

Tabulka č. 2: Složení vzorku respondentů dle toho, s kým žijí v domácnosti

Domácnost	5. Třída		9. Třída		Celkem	
	počet	%	počet	%	počet	%
S oběma rodiči	86	75,4	68	76,4	154	75,9
S jedním rodičem	26	22,8	20	22,5	46	22,6
S jiným příbuzným	1	0,9	0	0	1	0,5
Jiná odpověď	1	0,9	1	1,1	2	1
Celkem	114	100	89	100	203	100

Možnost Jiná odpověď zahrnovala tyto odpovědi:

Střídavá péče

S matkou a jejím přítelem, kterému jsem nucena říkat otec

4.2.4 Výzkumné metody

Zvolila jsem dotazníkovou metodu s otevřenými, uzavřenými a polouzavřenými otázkami pro získání údajů od žáků. Dotazník byl vytvořen pro obě skupiny stejný, což se ale ukázalo pro žáky 5. tříd trochu obtížné. Ale při vyplňování jsem byla přítomna, na začátku vždy vysvětlila, co od žáků požaduji a všechny dotazy byly zodpovězeny. Doba vyplňování u žáků 5. tříd byla trochu delší vzhledem k dotazům, ale i tak si myslím, že jsou získané údaje věrohodné a vystihující názory žáků.

Dotazník jsem si rozdělila do několika oblastí. Celkem dotazník obsahoval 16 otázek + otázku, týkající se pohlaví, ročníku a s kým dítě žije v domácnosti. Následovaly otázky týkající se autority všeobecně, poté otázky, které se ptaly na autoritu rodiče a poté autoritu učitele. Poslední otázky se týkaly šikany. Cílem bylo zjistit, zda se žáci někdy setkali s šikanou učitele a v jaké podobě.

4.3 Kvalitativní část výzkumu

4.3.1 Výzkumný problém

Výzkumný problém jsem stanovila takto: Jaký je postoj učitelů k problematice respektování autorit dětmi?

Jde o popisný výzkumný problém, který jsem dále rozčlenila na dílčí výzkumné otázky.

4.3.2 Dílčí výzkumné otázky

1. Je podle učitelů pro děti větší autoritou muž?
2. Mají učitelé zkušenosti s šikanou a kyberšikanou učitele?
3. Jaké prostředky používají učitelé k udržení kázně ve třídě?
4. Které prvky ovlivňují ztrátu autority učitele?
5. Proč dochází k nerespektování autorit dětmi z pohledu učitelů?

4.3.3 Výzkumný vzorek

Ve třech ze čtyřech školách, na kterých se konal výzkum pomocí dotazníkového šetření, jsem také uskutečnila rozhovor se 6 učiteli (3 muži, 3 ženy). Šlo o výběr záměrný, kdy jsem si záměrně vybrala učitele, kteří na dané škole vyučují.

4.3.4 Průběh získávání dat

Data byla získávána v období 2. – 17. 3. 2010. Vždy se konalo při mé návštěvě školy, během nebo po rozdání dotazníků žákům. Jak jsem již uvedla, výzkumu se účastnily čtyři školy (Základní škola Emila Zátopka ve Zlíně, Základní škola ve Fryštáku, Základní škola v Chropyni, III. Základní škola v Holešově), ale rozhovory s učiteli proběhly na třech školách.

První sběr dat pomocí rozhovorů proběhl na Základní škole ve Fryštáku. Byla jsem domluvena s panem ředitelem, že mě představí o přestávce ve sborovně učitelům a poprosí je, aby mi poskytli rozhovor. Jako první jsem oslovila ženu, respondentku číslo 3, která se nejdříve zdráhala uskutečnit rozhovor, ale nakonec přislíbila s tím, že má další hodinu vol-

nou, takže když počkám, bude ochotna rozhovor poskytnout. Rozhovor se toho dne uskutečnil ještě s respondentem číslo 1 a 2, jenž byli oba muži a velmi ochotní k rozhovoru.

Druhá fáze získávání dat byla uskutečněna na Základní škole v Chropyni. Zástupkyně školy jsem byla zavedena do kanceláře ředitele školy a posléze přišel muž, respondent číslo 4, který byl ochotný poskytnout rozhovor.

Poslední fáze získávání dat se konala na III. Základní škole v Holešově. Rozhovor poskytla žena, respondentka číslo 5, která přišla do školy na návštěvu v průběhu mateřské dovolené. Žena na škole před nástupem na mateřskou dovolenou učila, měla učitelskou praxi, tudíž jsem nepokládala za problém, že momentálně praxi nevykonává. Projevilo se to jen u otázek týkající se šikany a kyberšikany učitele, což je nový fenomén, který žena za dobu své praxe nezažila. V této fázi rozhovor poskytla poslední respondentka číslo 6, paní ředitelka školy.

4.3.5 Popis respondentů

Předem jsem učitele informovala, jakou problematikou se zabývám a že si rozhovor nahraji na diktafon, k čemuž neměl žádný z učitelů námitek. Pro úplnost bych chtěla uvést základní charakteristiku jednotlivých respondentů a popis prostředí a situace, za které byl rozhovor uskutečněn.

Respondent č. 1: muž

- rozhovor se konal ve sborovně školy
- délka praxe 13 let
- ochotný k rozhovoru a vlídný
- ve sborovně bylo hodně učitelů, protože zrovna začala přestávka, takže nás trochu rušil hluk

Respondent č. 2: muž

- rozhovor se konal ve sborovně školy
- délka praxe 40 let

- bývalý ředitel školy, nyní v důchodu
- velmi ochotný k rozhovoru, vtipný a vstřícný

Respondent č. 3: žena

- rozhovor se konal ve sborovně školy
- délka praxe 9 let
- učí matematiku
- nejprve žena projevovala nedůvěřivost a neochotu k rozhovoru, ale nakonec souhlasila
- ze začátku stručné odpovědi, ale posléze se žena velmi rozpovídala
- skončila již přestávka, takže ve sborovně bylo méně učitelů, tudíž větší klid
- do rozhovoru se jednou vložil respondent č. 2, ale to po invenci samotné ženy a nijak to nenarušilo průběh rozhovoru

Respondent č. 4: muž

- rozhovor se konal v kanceláři ředitele školy
- délka praxe 21 let
- učí informatiku
- k rozhovoru ochotný a uvolněný

Respondent č. 5: žena

- rozhovor se konal ve sborovně školy
- délka praxe 7 let
- momentálně na mateřské dovolené
- velmi vstřícná
- během rozhovoru jsme byly vyrušeny ředitelkou školy, ale nijak výjimečně to nenarušilo průběh rozhovoru

- u některých otázek se objevila mírná neochota ženy odpovídat z důvodu mateřské dovolené a tudíž nedostatkem zkušeností, jak sama uvedla, s danou problematikou šikany a kyberšikany učitele

Respondent č. 6: žena

- rozhovor se konal v kanceláři ředitelky školy
- délka praxe 32 let
- ředitelka školy
- učí zeměpis
- odpovídala velmi ochotně
- vzhledem ke skutečnosti seznámení z dřívějších let, byl rozhovor velmi uvolněný

4.3.6 Výzkumné metody

Pro údaje získané od učitelů jsem zvolila polostrukturovaný rozhovor, který měl 13 otázek. Vybrala jsem tento typ rozhovoru, jenž dává prostor k dalším otázkám, které se mohou naskytnout v průběhu rozhovoru. Otázky se týkaly autority obecně, autority učitele, nerespektování autorit dětmi a kyberšikanou jako novým fenoménem v oblasti šikany, jenž poukazuje na nerespektování autorit – učitelů. Rozhovory jsem doslovně přepsala a podrobila otevřenému kódování.

Délka rozhovorů se v průměru pohybovala kolem 15 – 20 minut.

4.4 Zpracování a interpretace dat získaných pomocí dotazníkového šetření žáků

Data jsem zaznamenávala graficky pomocí tabulek a grafů, do kterých jsem přepsala hodnoty četností a znázornila je procenty.

Hlavním sledovaným kritériem pro vyhodnocování byl ročník základní školy. V jednotlivých případech také pohlaví a skutečnost, s kým dítě žije v domácnosti.

Z celkového počtu 230 získaných dotazníků bylo vhodných ke zpracování 203. 27 dotazníků bylo nutné vyřadit a to hlavně z důvodu neúplného vyplnění.

Tabulka č. 3: Přehled dotazníků

Dotazníků celkem	230
Dotazníky neúplné	27
Dotazníky vhodné ke zpracování	203

Před samotným vyhodnocením bych chtěla uvést odpovědi respondentů na základní otázku, co si představují pod pojmem autorita. Tyto odpovědi jsou velice důležité, protože díky nim můžeme pochopit odpovědi na další otázky. Ty totiž vycházejí z povědomí respondentů, co je to autorita.

Otázka: Co si představuješ pod pojmem autorita?

Otázka byla otevřená, tudíž jsem odpovědi seřadila do kategorií dle podobností. Cílem bylo zjistit, jak děti vnímají pojem autorita a co si pod ním představují.

Kategorie do nichž jsem odpovědi zařazovala, jsem si pojmenovala následovně:

1. Vlastnosti osoby s autoritou
2. Očekávání, jak se má osoba s autoritou chovat
3. Chování respondentů vůči osobě s autoritou
4. Jiné odpovědi

Tabulka č. 4: Vlastnosti osoby s autoritou

Odpovědi	5. Třída	9. Třída
Hodná	9	1
Příjemný člověk	2	1
Člověk, kterého se bojím	1	2
Správné chování	1	1
S dobrými vlastnostmi	3	0
Přísný		
Spravedlivý		
Člověk s čistým srdcem	1	0
Milá	1	0
Nejlepší člověk	1	0
Sebejistá	1	0
Tvrdá	0	1
Nebojácná	0	1
Chápavá	0	1
Sebeúcta	0	1

Z tabulky je patrné, že žáci 5. tříd kladou větší váhu vlastnostem osoby s autoritou než žáci 9. tříd. Není překvapující, že by podle žáků měly být tyto vlastnosti převážně kladné. Dávají také důraz na přísné, ale spravedlivé jednání.

Tabulka č. 5: Chování osoby s autoritou

Odpovědi	5. Třída	9. Třída
Pomáhá	3	0
Podporovat	1	0
Věřit ostatním		
Chránit		
Vedení jiných lidí		
Být příkladem	2	1
Stará se o mě	0	1
Nejvíce se mi věnuje	0	2
Respektovat starší lidi		

Žáci 5. tříd uvádí hlavně chování, které se vztahuje k nim samotným a je pro ně přínosem. Z odpovědí žáků 9. tříd je potom patrné, že je pro ně důležité, aby se jim osoba s autoritou věnovala.

Tabulka č. 6: Chování respondentů vůči osobě s autoritou

Odpovědi	5. Třída	9. Třída
Poslouchat osobu s autoritou	12	12
Projev kladného vztahu k osobě s autoritou	7	1
Můžu mu věřit	3	1
Dám na jeho názory, rady	2	3
Vyjadřuje je to, co si k němu dovolím	2	2
Můžu se svěřit	2	0
Osoba, u které se cítím bezpečně		
Jaký mám názor na někoho	1	0
Vlastnost, díky které si nedovolím být vulgární a drzí k určité osobě	0	3
Osobě, která má pro mě hodnotu, uznávám ji	0	2
Člověk, který si umí udělat pořádek	0	1

Z tabulky číslo 6 vyplývá, že obě skupiny respondentů shodně uvádí jako určující odpověď, že osobu s autoritou poslouchají. Pro žáky 5. tříd je také důležité mít k osobě s autoritou kladný vztah.

Tabulka č.7: Jiné odpovědi

Odpovědi	5. Třída	9. Třída
Člověk, který vzbuzuje respekt	36	53
Vzor	18	2
Oblíbenost	5	3
Úcta	3	15
Nadřazená osoba, která má moc	2	1
Obdiv	1	3
Kázeň	3	0
Disciplína	1	0
Plán		
Postavení		
Vzdělání		
Příkazy		
Rodina, přátelé, kamarádi	0	1
Mívá ji dospělá osoba při výchově		
Měl by to mít každý		

Do kategorie jiné odpovědi jsem zařazovala odpovědi, které nebylo možno zařadit do předcházejících kategorií a ve většině případů šlo o podstatná jména, vyjadřující určitý stav. Ze všech odpovědí jednoznačně převažují ty, které poukazují na respekt k osobě s autoritou. Podle respondentů je důležité, aby pro ně osoba s autoritou byla vzorem a měli k ní úctu.

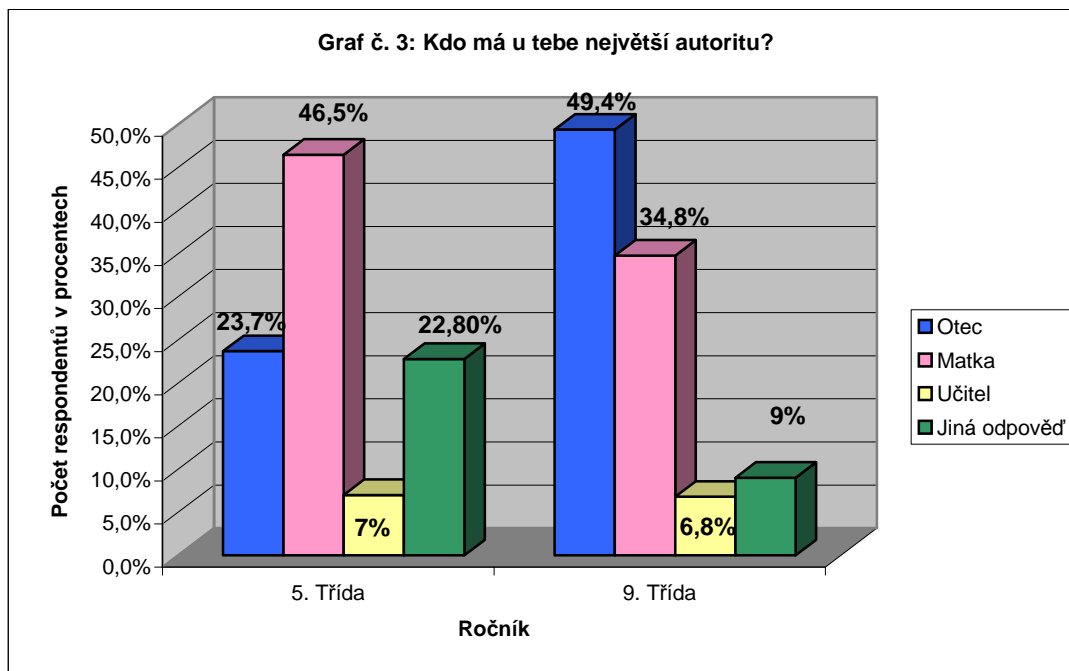
Vyskytovala se také odpověď *nevím, nedokážu vysvětlit* a to u 5 z 5. ročníku a u 1 z 9 ročníku.

Výzkumná otázka č. 1: Je pro děti větší autoritou muž?

Respondenti odpovídali na otázky týkající se pohlaví osoby s autoritou. Jednou z otázek byla tato: Kdo má u tebe největší autoritu?

Tabulka č. 8: Kdo má u tebe největší autoritu?

Odpovědi	5. Třída		9. Třída		Celkem	
	abs.	%	abs.	%	abs.	%
Otec	27	23,7	44	49,4	71	35
Matka	53	46,5	31	34,8	84	41,4
Učitel	8	7	6	6,8	14	6,9
Jiná odpověď	26	22,8	8	9	34	16,7
Celkem	114	100	89	100	203	100

U otázky Jiná odpověď se objevovaly následující odpovědi:

Rodiče uvedlo jako odpověď 20 z 5. ročníku a 4 z 9. ročníku, celkem tedy 24.

Kamarádka, přátelé – 1 z 9. ročníku.

Podle situace – 1 z 9. ročníku.

Všichni, protože mají podíl na mém životě – 1 z 9. ročníku.

Matka, otec, učitel – 1 z 5. ročníku.

Ten, kdo je náš nadřízený – 1 z 5. ročníku.

Sourozenci – 2 z 5. ročníku.

Babička a děda – 2 z 5. ročníku.

Z odpovědí vyplývá, že největší autoritou pro děti v 5. třídě je matka, kdežto u dětí ve třídě 9. je to naopak otec. Důvodem zřejmě budou rozdílné preference dětí 5. a 9. tříd. Děti 5. tříd upřednostňují přístup matky, která se o ně možná z jejich pohledu více stará. Starší děti již tolik péče od rodičů nevyžadují, tudíž je možné, že právě toto preferují otce jako autoritu. Jejich prvenství je zastoupeno celkem shodným procentuálním vyjádřením. Učitel je u obou skupin zastoupen taktéž téměř shodným počtem, což je překvapující. Domnívala jsem

se, že děti v 5. třídě budou učitele považovat za autoritu. Což se samozřejmě nevylučuje, ale není pro ně asi takovou autoritou jako matka nebo otec. Vysoké zastoupení u položky jiná odpověď by mohlo poukazovat, že děti v 5. třídě respektují i jiné, další osoby, ale není tomu tak. Nejvíce se vyskytovala odpověď rodiče jako jedna jednotka, takže to opět posiluje jejich prvenství. Žáci 5. ročníku dále uváděli sourozence či babičku a dědu, což dále potvrzuje, že nejvíce považují za autority osoby v rodině. Žáci 9. ročníku uváděli u položky jiná odpověď odpovědi jako kamarádka či přítel, což může poukazovat na fakt, že vrstevnická skupina v tomto věku již převládá nad rodinou, ale z nízkého počtu těchto odpovědí tak nelze usuzovat.

Otázka: Máš raději učitele – muže nebo učitelku – ženu a proč? Z odpovědí na tuto otázku jsem se snažila zjistit, zda je pro respondenty důležité pohlaví u učitele, zda je pro ně větší autoritou muž?

Tabulka č. 9: Preference respondentů v pohlaví autority učitele

Odpovědi	5. Třída	9. Třída
Učitelka - žena	66	30
Učitel - muž	42	37
Nevidím rozdíl, oba stejně	3	9
Je mi to jedno	2	9
Nevím, ani jeden	1	1
Záleží na vlastnostech	0	2
Záleží jak učí		
Záleží na chování k žákům	0	1

Z tabulky číslo 9 vyplývá, že žáci 5. tříd upřednostňují učitelku – ženu, kdežto u žáků 9. tříd není mezi pohlavími až takový velký rozdíl.

Celkově tedy nejde zcela jednoznačně říci, zda má muž u respondentů větší autoritu než žena. Z odpovědí by se dalo usoudit, že pro respondenty, kteří reprezentovali 5. ročník je větší autoritou v rodinném i školním prostředí spíše žena. U žáků 9. ročníku je v rodinném prostředí větší autoritou sice muž, ale ve školním už se rozdíl v pohlaví spíše stírá.

Výzkumná otázka č. 2: Jak si představují děti vychovatele, který je z jejich pohledu autoritou?

Odpovědi na tuto otázku jsem získala prostřednictvím otázek, které se ptaly na vlastnosti či chování osoby, která má u respondentů autoritu. Možnosti osob byly otec, matka, učitel nebo jiná odpověď. Jednotlivé zastoupení možností je vidět v tabulce č. 8 a grafu č.3.

Stejně jako u otázky, kdy jsem se respondentů ptala, co si představují pod pojmem autorita, i zde jsem si odpovědi rozdělila do kategorií, které jsem si vytvořila na základě jejich odpovědí.

1. Vlastnosti osoby s autoritou
2. Chování osoby s autoritou
3. Chování respondentů vůči osobě s autoritou
4. Jiné odpovědi

Vyhodnocení odpovědí v případě autority otce a matky:

Tabulka č. 10: Vlastnosti osoby s autoritou

Odpovědi	Otec		Matka	
	5. Třída	9. Třída	5. Třída	9. Třída
Hodný	9	5	22	6
Přísný	8	16	3	6
Zábavný	1	1	1	0
Rázný	1	2	0	0
Výbušný	0	4	0	0
Spravedlivý	0	3	2	2
Důrazný	0	2	0	0
Milý, náročný	0	1	4	0
Dominantní, detailista	0	1	0	0
Vůdčí schopnosti, tvrdohlavý	2	0	0	0
Je nejlepší, správná			0	1
Umí jednat s lidmi	1	0	0	0
Kuřák, alkoholik			0	0
Chápavá	0	0	1	2
Je mi nejbližší	0	0	2	2
Pracovitá, krásná, skromná	0	0	1	0
Trpělivá, snaživá	0	0		
Upřímná, naslouchá	0	0	0	1
Tolerantní, hodně toho ví	0	0		

Tabulka poukazuje na již zmíněný fakt, že pro žáky 5. tříd je důležité, aby osoba s autoritou, tedy konkrétně otec a matka, měla kladné vlastnosti. Oproti tomu žáci 9. tříd pro které je větší autoritou otec uvádí vlastnosti typu přísný, rázný, náročný, ale spravedlivý. Jde tedy vidět, že respondenti vnímají rozdílné vlastnosti pokud jde o autoritu otce a matky.

Tabulka č. 11: Chování osoby s autoritou

Odpovědi	Otec		Matka	
	5. Třída	9. Třída	5. Třída	9. Třída
Pomůže, poradí s úkoly, problémy	4	4	20	6
Řve, zvýší hlas	1	4	0	2
Užívá tresty, zadává úkoly	1	1	0	2
Dá se mu věřit	2	0	0	2
Umí mě vychovat	1	0	2	0
Učí se semnou	1	0	0	0
Jezdí semnou na kole	1	0	0	0
Stojí si za svým názorem	0	3	0	1
Umí si sjednat pořádek	0	3	0	0
Jde z něj strach	0	1	0	0
Má objektivní názor			0	0
Hodně mě naučila	0	0	1	3
Povídá si semnou	0	0	1	1
Má mě ráda	0	0	2	1
Stará se o mě	0	0	7	3
Nezlobí se, když něco provedu	0	0	1	0
Stará se o domácnost	0	0		
Dává rady do života	0	0		
Je na mé straně, nepije	0	0		
Tráví semnou čas, nenadává	0	0	0	2
Zajímá se, dává mi hranice	0	0	0	2
Vysvětlí, co dělám špatně	0	0	0	2

Pro respondenty obou skupin je nejdůležitější, aby jim osoba s autoritou poradila a pomohla v případě potřeby. Vyšší zastoupení odpovědí u možnosti „stará se o mě“ v případě matky se vyskytovalo hlavně u odpovědí, kdy respondent uvedl, že žije jen s jedním rodičem. Je patrné, že respondenti oceňují snahu a péči, kterou jim rodiče věnují.

Tabulka č. 12: Chování respondentů vůči osobě s autoritou

Odpovědi	Otec		Matka	
	5. Třída	9. Třída	5. Třída	9. Třída
Nejde neposlechnout	2	1	0	1
Mám ji/ho rád/a	1	2	2	1
Na všem se domluvíme	1	1	1	0
Je to můj vzor	3	0	0	0
Mám respekt	0	3	0	0
Vím, co si můžu dovolit	0	1	0	0
Nic si k němu nedovolím	0	2	0	0
Žiji s ní	0	0	7	6
Mám k ní úctu	0	0	0	1
Vycházíme spolu	0	0		
Nechci ji zklamat	0	0		
Rozumím si s ní	0	0		
Vážím si jí	0	0	1	0
Můžu se jí svěřit	0	0	4	0

Stejně jako u předcházející tabulky je i zde vidět, že žáci 5. i 9. tříd hodnotí a mají za autoritu toho z rodičů, s kterým žijí. Jde o respondenty, kteří uvedli v odpovědích, že žijí jen s jedním rodičem. U autority otce potom respondenti označují, že je pro ně vzorem a mají k němu respekt.

Tabulka č. 13: Jiné odpovědi

Odpovědi	Otec		Matka	
	5. Třída	9. Třída	5. Třída	9. Třída
Hlava rodiny, živitel	1	4	0	1
Přirozená autorita	0	1	0	0
Starší osoba	0	1	0	0
Expert na PC	1	0	0	0
Je to rodič	0	0	0	1
Je to osobnost	0	0		
Vzdělání	0	0	1	0

Z tabulky číslo 13 je patrné, že žáci 9. tříd vidí autoritu otce v tom, že jde dle jejich mínění o „hlavu rodiny či živitele“.

Vyhodnocení odpovědí v případě autority učitele:

Odpovědi respondentů u možností učitel v této otázce jsem spojila s otázkou další, která se přímo týkala autority učitele. Jedná se o otázku č. 10: Popiš učitele, který má u Tebe autoritu – jaké má vlastnosti, jak se chová v hodinách? Odpovědi na otázku jsem zařadila opět do kategorií jako otázky předcházející, ale z výjimkou kategorie čtvrté.

Tabulka č. 14: Vlastnosti osoby s autoritou

Učitel		
Odpovědi	5. Třída	9. Třída
Hodný	51	12
Spravedlivý	12	14
Zábavný - zábavné hodiny	11	13
Milý, příjemný	9	3
Chytrý	4	5
Přísný - přiměřeně	2	33
Veselý	1	3
Důrazný	1	2
Klidný, laskavý	1	1
Oblíbený	1	0
Je dobrý, v pohodě	0	5
Starší osoba s více zkušenostmi	0	2
Chápavý, přátelský	0	1

I v případě autority učitele a jeho vlastností se objevuje fakt, že žáci 5. tříd nejvíce zdůrazňovali kladné vlastnosti osoby s autoritou. Podle žáků 9. tříd je učitel, který má u nich autoritu přísný.

Tabulka č. 15: Chování osoby s autoritou

Učitel		
Odpovědi	5. Třída	9. Třída
Poradí, pomůže, vše vysvětlí	18	9
Hodně a dobře naučí	12	11
Křičí, ale ne zbytečně	12	9
Správné chování	9	3
Nedává moc testu, trestů, úkolů	5	1
Umí si udělat pořádek, respekt	1	11
Ve třídě je klid	1	6
Hraje na kytaru	6	0
Jde příkladem	1	0
Umí podat učivo	0	5
Ponižuje, uráží	0	1
Ocení snahu, snaží se vycházet se žáky	0	1

Stejně jako u kategorie chování osoby s autoritou v případě otce a matky, i zde se nejvíce objevuje odpověď, že učitel musí umět poradit a pomoci v případě potřeby žáků. Neméně důležité podle respondentů je i to, aby učitel, který má mít u nich autoritu, uměl dobře vyučovat.

Tabulka č. 16: Chování respondentů vůči osobě s autoritou

Učitel		
Odpovědi	5. Třída	9. Třída
Můžu s ním mluvit	1	2
Mám k němu důvěru	3	0
Můžeme hrát naučné hry	1	0
Jde z něj strach, proto má autoritu	0	2

Z tabulky vyplývá, že pro žáky 5. tříd je důležité mít k učiteli důvěru, kdežto žáci 9. tříd upřednostňují to, že s učitelem můžou mluvit o čem potřebují. Stejně tak je ovšem podle nich důležité, aby osoba s autoritou byla přiměřeně přísná, spravedlivá a pomohla jim v případě potíží.

Jako možnost odpovědi se dále objevovaly tyto výroky:

Třídní učitel – 1 z 5. ročníku, 3 z 9. ročníku. Celkem 4.

Pan ředitel – 1 z 5. ročníku.

Neznám takového, možná jednoho – 2 z 9. ročníku.

Nevím – 2 z 5 ročníku, 1 z 9. ročníku.

Vyhodnocení odpovědí v případě autority jiných osob:

Babička a děda:

- *hodní*

- *důvěřují a podporují mě*

- *trávení volného času společně*

Sourozenci:

- *hodní*
- *pomáhají mi a mám v nich důvěru*

Kamarádka, přátelé:

- *vzájemné uznání a důvěra*

Nadřízený:

- *poroučí a je zlý*

Podle situace:

- *ten, kdo to semnou myslí dobře*

Všichni, protože mají podíl na mém životě

- *ovlivnění v myšlení*

Z odpovědí vyplývá, že pro žáky 5. tříd je důležité, aby osoba, která má u nich autoritu byla hodná. Taková odpověď u nich zcela dominovala.

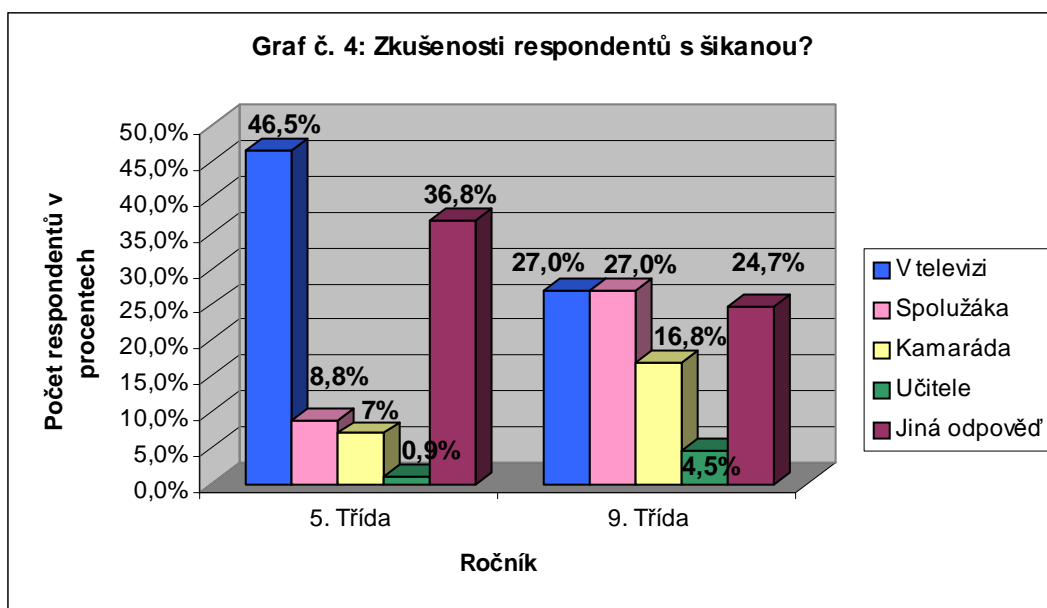
Výzkumná otázka číslo 3: Mají žáci zkušenosti s šikanou a kyberšikanou učitele?

Odpovědi na tuto výzkumnou otázku jsem hledala pomocí dvou otázek, v kterých jsem se respondentů ptala, zda se setkali s šikanou, u koho a pokud ano, v jaké podobě.

Neptala jsem se přímo na šikanu učitele a to abych případně nenaváděla žáky k takovým činnostem, proto otázka zjišťující zkušenosti respondentů s šikanou byla zvolena s možnostmi.

Tabulka č. 17: Zkušenosti respondentů s šikanou

Odpovědi	5. Třída		9. Třída		Celkem	
	abs.	%	abs.	%	abs.	%
V televizi	53	46,5	24	27	78	38,3
Spolužáka	10	8,8	24	27	34	16,6
Kamaráda	8	7	15	16,8	23	11,2
Učitele	1	0,9	4	4,5	5	2,5
Jiná odpověď	42	36,8	22	24,7	64	31,4
Celkem	114	100	89	100	203	100

Z tabulky č. 17 a grafu č. 4 je patrné, že obě skupiny respondentů se nejčastěji setkali s šikanou v televizi, v různých filmech či televizních pořadech. U 9. tříd je potom patrné stejné pořadí u možností v televizi a spolužáka. Další pořadí jednotlivých odpovědí je u obou skupin shodné. U respondentů 5. tříd vidíme, že na druhém místě dominuje možnost Jiná odpověď, jejíž vysoké číslo je hlavně proto, že zde respondenti nejčastěji uváděli, že se s šikanou neseťkali v žádné podobě. Následovala odpověď u spolužáka, kamaráda a na posledním místě se vyskytla možnost šikany učitele. U respondentů 5. tříd to bylo jednou a u 9. tříd se odpověď učitel vyskytla čtyřikrát.

U možnosti Jiná odpověď se vyskytovaly následující možnosti:

Neseťkal/a uvedlo jako odpověď 31 respondentů z 5. ročníku a 11 z ročníku 9. Celkem 42.

Jako oběť šikany se uvedli 3 z 5. ročníku a 6 z ročníku 9. Celkem 9.

Vyhýbám se, jsem spíše tišší a kamarádský typ, problémy nemám – 1 z 9. ročníku.

Neseťkal, ale kdyby jo, tak bych určitě pomohl – 1 z 9. ročníku.

Všude – 1 z 9. ročníku.

Školník – 1 z 9. ročníku.

Ještě naštěstí ne, i když se k tomu už několikrát schylovalo – 1 z 5. ročníku.

Ano 1 z 5. ročníku.

Přes PC 1 z 5. ročníku.

Pokud respondenti odpověděli na předcházející otázku v dotazníku kladně, následovala další otázka, v které jsem zjišťovala podrobnosti výskytu šikany.

Otázka: Pokud ano, v jaké podobě? Otázka byla otevřená, bez možností. Respondenti měli možnost vyjádřit své zkušenosti.

Tabulka č. 18: Fyzické formy šikany

Fyzické		
Odpovědi	5. Třída	9. Třída
Fyzické	3	12
Mlátili, zbili ho	42	12
Zavírali ho do skříně	0	1
Házeli po něm odpadky	1	0
Plivání		

Tabulka č. 19: Psychické formy šikany

Psychické		
Odpovědi	5. Třída	9. Třída
Psychické	2	11
Zabavení věcí	18	9
Slovní - nadávky	10	22
Vydírání	6	3
Ponižování, pomlouvání	1	1
Posměch	0	10
Urážky	0	3
Izolace	0	2
Odsuzování	0	1
Vyhrožování	5	0

V jednotlivých případech se objevila odpověď *kyberšikany*, ale to jen u 1 respondenta z 9. ročníku. 1 z 5 ročníku uvedl jako svou odpověď *volání na telefon a další přes email – psaní sprostých slov*.

Pokud se týká formy šikany u odpovědi učitelů, vyskytovaly se tyto odpovědi:

V 5. ročníku:

Ubližování a vydírání víckrát po sobě

V 9. ročníku:

Na učitele se házeli papírové vlašťovky nebo sáčky s vodou

Ne tělesné, ale hodně psychické

Volali na něho, házeli věci

Z odpovědí je patrné, že respondenti se setkali s šikanou nejčastěji v televizních pořadech, ale samozřejmě i ve svém okolí, jak je patrné z odpovědí. Konkrétně s šikanou učitele jen v malé míře a kyberšikanou učitele vůbec. Je nutno podotknout, že hodnoty mohou být zkreslené, protože při popisu jednotlivých podob šikany s kterou se žáci měli setkat, bylo patrné, že za šikanu považují i jednorázová napadení či konflikty.

Výzkumná otázka č. 4: Jaké prostředky používají učitelé k udržení kázně ve třídě z pohledu žáků?

Odpovědi respondentů jsem rozdělila do několika kategorií na základě jejich odpovědí.

1. Slovní prostředky
2. Využití různých předmětů (například klíče, křída)
3. Řešení s třetí osobou
4. Jiné prostředky

Tabulka č. 20: Slovní prostředky

Odpovědi	5. Třída	9. Třída
Křičí, řve, zvýšení hlasu	32	40
Napomenutí	1	3
Nadávání (např. ať se zklidníme)	1	3
Domluva	1	2
Říká, že jsme hrozná třída	1	0
Výhružky	0	4
Mlčení	0	2
Varování		
Pokárání	0	1

Nejčastější slovní prostředky k udržení kázně které učitelé používají respondenti označili křik či zvýšení hlasu. Odpověď není překvapující, protože se jedná o účinný prostředek, jak upoutat pozornost žáků.

Tabulka č. 21: Využití různých předmětů

Odpovědi	5. Třída	9. Třída
Píšťalka	1	1
Ukazovátko, pravítko	3	0
Křídly	0	2
Zvonek, klíče, pero		
Zaklepou na tabuli		
Pomocí nástěnky	1	0
Ruce, video	0	1

Z tabulky je zřejmé, že učitelé využívají i různé předměty a pomůcky.

Tabulka č. 22: Řešení s třetí osobou

Odpovědi	5. Třída	9. Třída
Zavolají ředitelku, třídního učitele	0	2
Zavolají rodiče	0	1
Pošlou žáka do ředitelny	0	1

Domnívám se, že spolupráce ředitele či třídního učitele je velmi účinný prostředek při nekázní jednotlivých žáků, ne však celé třídy.

Tabulka č. 23: Jiné prostředky

Odpovědi	5. Třída	9. Třída
Poznámky	40	54
Testy, zkoušení	7	32
Přísnost	4	2
Být po škole	1	2
Zabavení předmětů (mobil)	3	1
Nahrazování hodin	1	1
Pravidla třídy	7	0
Pošlou žáka do kouta, za dveře	0	3
Aktivita, výukové programy	0	1

Velmi účinným, učiteli často používaným prostředkem dle respondentů jsou poznámky, díky kterým se o nekázní jednotlivých žáků dozví i rodiče. Ve velkém počtu se u žáků 9. tříd objevila také odpověď využití testů či zkoušení. Domnívám se, že i tento prostředek je účinný a dokáže splnit svůj účel v danou chvíli. Nečekaný test žáky vždy překvapí a raději se nevhodnému chování vyhnou.

U 3 respondentů z 5. ročníku a 1 z 9. ročníku se objevilo jako odpověď *žádné, nevím*.

Z kategorií a odpovědí v nich zařazených vyplývá, že učitelé využívají rozličné prostředky k udržení kázně ve třídě, ale stále zůstávají zřejmě nejoblíbenějšími prostředky ty, které jsou osvědčené a nejvíce účinné. Jedná se tedy především o zvýšení hlasu, ale domnívám se, že i demonstrativní mlčení ze strany učitele na žáky zapůsobí. I tato odpověď se vyskytla. Dalšími účinnými prostředky, které učitelé využívají jsou poznámky či testy a zkoušení.

Jak již jsem zmínila, spolupráce ředitele či třídního učitele při nekázní jednotlivých žáků je podle mého mínění účinné řešení, ale mělo by být užito až při vážnějších projevech nekázně.

Výzkumná otázka č. 5: Které prvky ovlivňují ztrátu autority učitele podle žáků?

Stejně jako u předcházejících otázek, jsem si i nyní vytvořila kategorie na základě odpovědí respondentů a do těchto kategorií jsem odpovědi zařazovala.

1. Vlastnosti mající za následek ztrátu autority učitele
2. Chování, které zapříčiňuje ztrátu autority učitele
3. Prvky týkající se výuky

Tabulka č. 24: Vlastnosti mající za následek ztrátu autority učitele

Odpovědi	5. Třída	9. Třída
Přísný	8	3
Až moc hodný, vlídný	4	2
Není dostatečně přísný	1	3
Zlý	4	0
Tichý a plachý	0	2

Odpovědi respondentů zařazené v této kategorii jsou protichůdné. Pro respondenty obou skupin je rozhodující u ztráty autority učitele pokud je učitel přísný. Domnívám se, že je tím míněna přílišná přísnost pohledem žáků. Zajímavé ovšem je, že se objevila i odpověď, že učitel autoritu ztrácí, pokud není dostatečně přísný. Z toho můžeme usuzovat, že učitel musí být přísný v přiměřené míře.

Tabulka č. 25: Chování, které zapříčiňuje ztrátu autority učitele

Odpovědi	5. Třída	9. Třída
Řve, křičí, nadává	31	20
Nespravedlivé chování	13	9
Nedrží slovo	5	4
Nesprávné chování	1	3
Nepomáhá	5	0
Nejde příkladem	3	0
Lže, podvádí	2	0
Ztrácí nervy	0	6
Neumí se prosadit	0	5
Nepřízná chybu	0	9

Z tabulky číslo 25 je zřejmé, že pro žáky obou skupin je negativním projevem učitelova chování pokud zvyšuje přílišně hlas a poté také nespravedlivé chování. Domnívám se, že zvýšení hlasu učitelé používají k udržení kázně ve třídě, jak již bylo uvedeno a to může na žáky působit negativně, že jsou před kolektivem slovně trestáni.

Tabulka č. 26: Prvky týkající se výuky

Odpovědi	5. Třída	9. Třída
Časté písemky a zkoušení	6	5
Dává tresty a poznámky	3	4
Vše žákům dovolí	2	8
Nevěnuje se žákům	1	10
Ignoruje vyrušování	1	4
Neumí si udělat ve třídě pořádek		
Neumí zaujmout	1	1
Nic nevysvětlí	3	0
Není připraven do hodin	0	2
Používá zastaralé metody trestů	0	1
Protahování hodin		

Nejčastější odpovědí v kategorii prvky týkající se výuky u žáků 5. tříd je používání častých testů, zkoušení či poznámek. Nemyslím si, že tento prvek by škodil autoritě učitele. Domnívám se, že jde spíše o negativní postoj žáků ke zkoušení a poznámkám. Velmi zajímavá je odpověď u žáků 9. tříd, kteří uvedli, že učitel svou autoritu ztrácí, pokud se nevěnuje žákům. Jde o pozitivní zjištění, že žáci negativně hodnotí, pokud se jim učitelé v hodinách dostatečně nevěnují.

Zajímavé mi přišly i následující odpovědi:

Když ji má, už ji neztratí – 2 z 9. ročníku.

Ztrácí ji, když už vchází do třídy – 1 z 9. ročníku.

Odpovědi respondentů poukazují na jejich vnímání pokud jde o negativní chování či vlastnosti vůči jejich osobě. Žáci od učitele vyžadují přiměřenou přísnost a negativně hodnotí zvýšení hlasu či projevy nespravedlnosti. Dále považují za pozitivní, že žáci negativně hodnotí, pokud učitel nerozumí látce, učivo nevysvětlí a žákům se dostatečně nevěnuje.

4.5 Zpracování a interpretace dat získaných pomocí rozhovorů s učiteli

Prvním krokem bylo převedení všech rozhovorů do písemné podoby, což znamená, že jsem provedla doslovnou transkripci. Tyto přepisy jsem podrobila otevřenému kódování. Text jsem rozdělila na několik jednotek, které jsou důležité pro oblast výzkumu. Vzniklým jednotkám je následně přidělen kód. Takto vytvořené kódy seskupujeme a přiřazujeme ke kategoriím, čímž vzniknou jednotlivé kategorie obsahující kódy, které jsou významově shodné (Švaříček, Šedřová, 2007).

Při přepisu rozhovorů jsem využila zkratk pro označení respondentů a čísla řádku v přepisu; například respondent číslo 1, řádek v přepisu 3 = R1 (3).

4.5.1 Kódy a kategorie

Pomocí kódů, mezi kterými jsem hledala společná významová témata, jsem sestavila následující kategorie:

Pohlaví nositele autority

Učitel obětí šikany a kyberšikany

Co platí na žáky?

Takhle ne!

Kdo za to může?

Autorita učitele

4.5.1.1 *Pohlaví nositele autority*

Kategorie je zastřešena pomocí těchto kódů – muž jako autorita, na pohlaví nezáleží

Kategorie se snaží zjistit postoj respondentů k pohlaví nositele autority. Z odpovědí respondentů je možno vyčíst dva protichůdné postoje.

Respondent č. 1 tvrdí R1 (18): „...ono je to asi individuální. Záleží na přístupu toho učitele.“ Zároveň ale dodává, že pokud jde o prostředí školy, tak R1 (18): „...žáci na škole více respektují muže, protože je jich hrozně málo.“

Stejně protichůdný názor lze vyčíst z odpovědi respondentky č. 6 R6 (13): „...je to jedno, jestli je to muž nebo žena.“ Zároveň ovšem taktéž dodává, že R6 (13): „...od přírody většinou děcka respektují více muže, že mají takovou přirozenou autoritu.“

Velmi nekompromisně se k názoru, že větší autoritu má muž přidává i respondentka č. 5 a říká, že větší autoritu má R5 (19): „samozřejmě muž.“

Vývoj názorů, zřejmě ze zkušeností v praxi, lze vysledovat z odpovědí respondentky č. 3 R3 (18): „Já jsem byla vždycky přesvědčena, že na tom nezáleží, ale zdá se mi, že ten muž má větší autoritu než žena.“ Odůvodňuje to tím, že R3 (19): „...je jich málo ve školách, takže vždycky třeba i doma ten tatínek je přísnější než ta maminka.“

Stejný názor na danou problematiku má i respondent č. 4. Uvádí, že situace je ovlivněna tím, že R4 (17): „...mužů je pořád málo, takže pro děcka to je někdy trošičku exotické na některých školách.“

To, že autorita není ovlivněna pohlavím a převážně jde o věc každého jednotlivce vyplývá z odpovědí respondenta č. 2. To jaké má člověk pohlaví R2 (19): „nehraje roli, je to jedno.“ R2 (20): „Záleží na tom člověku.“

Z popisu kategorie a odpovědí respondentů je patrné, že pohlaví pro respektování autority nehraje roli. Ale u mužů je situace v prostředí škol ovlivněna tím, že je jich stále malé množství oproti ženám. A jak uvádí jeden z respondentů R4 (17): „...*potom, když mají muže už, tak už jenom proto, že je to muž tam může dojít k nějaké vazbě...*“

4.5.1.2 Učitel obětí šikany a kyberšikany

Kódy charakterizující následující kategorii – zkušenosti, fenomén kyberšikana, mobilní telefon je tabu, zákaz není řešení, reakce a řešení situace, internet

Na otázku, zda se respondenti setkali s šikanou či kyberšikanou ve své praxi, učitelé většinou odpovídali, že ano, ale ne osobně. Jak uvádí respondent č. 2 R2 (23): „*vůči své osobě ne, ale setkal jsem se s tím.*“ I respondentka č. 4 dodává, R3 (24): „*já jsem se s tím nesetkala, ale vím, že to existuje.*“

Dokonce je možné, že takové jednání žáků vůči učitelům není neobvyklou záležitostí. R6 (16): „...*děcka dokáží šikanovat kantora, protože takové to vědomé, cílené, opakované, to už vlastně jsou formy šikany. Řešíme to neustále, každodenně.*“

Pro učitele se také pořádají různá školení R4 (20): „...*kde jsme různé formy rozebírali.*“ Je ovšem otázkou, zda se učitelé dozvídají i možnosti šikany na jejich osobu.

Zkušenosti učitelů s kyberšikanou nejsou také výjimkou. R6 (16): „...*kyberšikana se taky velice často vyskytuje...*“ a to je R6 (17): „...*nepříjemné pro toho, koho se to týká.*“

Učitelé znají prvky kyberšikany a vědí, že existují stránky, na kterých je možno projev kyberšikany vůči učitelům objevit, ale R3 (24): „*já po ničem nepátrám... když to nečtu, tak jako mně to nevadí.*“ I respondent č. 1 uvádí povědomí o kyberšikaně. R1 (24): „*To jsem slyšel, ano.*“ Zároveň ale dodává, R1 (24): „...*tyto stránky nevyhledávám.*“

Jedním z úskalí může být, že R1 (24): „...*to je nebezpečí celého internetu, že je to anonymní.*“

Je zřejmé, že šikana učitelů se na školách vyskytuje. Jde o situace velmi komplikovanou, kterou je nutno efektivně řešit. Řešení takové situace ovšem není zcela jednoduché. Učitel by se měl dle respondenta č. 4 R4 (23): „...*nějakým způsobem bránit.*“ Otázkou ovšem je, jaký způsob řešení situace je vhodný a účinný. R3 (27): „...*když na to člověk reaguje, tak se mi zdá, že to ještě více rozvíří...*“ a R3 (28): „...*zpopularizuje to.*“

Je tedy zřejmé, že řešení situace může situaci ještě zhoršit. To potvrzuje i respondent č. 1. R1 (26): „...*jestli by těm žákům teda měl říct, ale tím pádem by se to mohlo ještě zhoršit zas nějakou jinou formou.*“ Řešit situaci lze také R6 (17): „...*školním řádem, domluvou, vysvětlením.*“ Ale tyto prostředky nemusí být účinné, je nutné o situaci spravit rodiče. R6 (19): „...*řešení s rodiči...*“ a R2 (26): „...*není od věci zavolat policii.*“

V každém případě je vhodné takovým situacím předcházet. R4 (22): „...*žáci nemají dovoleno používat mobilní telefon během přestávky... nesmí s nimi manipulovat.*“

Ne vždy jsou ovšem zákazy účinné. R4 (22): „*Pokud je samé nepřesvědčíme, že je to špatnost a že je to ubohé jednání, tak se to bude dít.*“ Tento názor podporuje i respondent č. 3 a uvádí R3 (31): „...*když člověku něco zakážete, tak je jasné, že prostě o to víc to ty děcka budou dělat. Jakože zakázané ovoce nejvíc chutná.*“

Z interpretace rozhovorů s učiteli je patrné, šikana i kyberšikana učitelů se na školách objevuje. Pokud jde o kyberšikanu, jde o nový fenomén, který se rozšířil s příchodem internetu a nových modelů mobilních telefonů. Řešit situaci šikany učitele je velmi komplikované a citlivé. Je samozřejmostí, že rozhodně by se situace řešit měla, ale najít vhodné a efektivní řešení není vždy jednoduché. V případech vážnějších forem je nutné přivolat k případu i policii, což si pachatelé v mnoha případech nemusí uvědomit.

4.5.1.3 Co platí na žáky?

V kategorii jsou obsaženy tyto kódy – prostředky k udržení kázně, pomoc institucí, stát si za svým

Ve třídě je velmi důležitá kázeň. Každý učitel využívá různých prostředků k jejímu udržení.

“Respondenti nejčastěji využívají klasické prostředky. R3 (5): „...*zamračím se*“, R3 (7): „*zvýším hlas*“ nebo R3 (8): „*pohrozím písemkou...*“ Shodné prostředky popisuje i respondentka č. 5 a k tomu dodává, že R5 (6): „...*se jim to snažím nějakým způsobem prezentovat, aby to pochopili, proč se to stalo a že jestli se oni takhle budou chovat ke mně, tak já se budu chovat k nim.*“

Respondenti uváděli i neobvyklé a zajímavé prostředky. R2 (6): „...nastavím hodinu o jednu, dvě minuty, tak jako když se nastavuje ve sportu“ nebo R4 (7): „...systém slohových cvičení... žák musí napsat zamyšlení, co udělal špatně.“

Pokud tyto uvedené prostředky nejsou účinné, je nutné řešení R6 (4): „...pozváním rodičů do školy“ nebo „...řešíme s odbornými pracovníky.“ Škola může také R3 (38): „zavolat výchovného poradce.“

K udržení kázně velmi přispívá, pokud žáci mají nastavená určitá pravidla. Jak uvádí respondentka č. 3. R3 (34): „Dám si prostě hranice“ a R3 (35): „...a ty furt dodržuji. Snažím se nepolevit.“ Respondentka č. 6 uvádí, že je důležité R6 (23): „...zachovávat určitá pravidla, která si s dětmi nastaví a ty musí respektovat a nesmí couvnout.“ Odpověď respondenta č. 1 vyjadřuje shodný názor. R1 (27): „Vyžaduji určité věci, které chci, aby žáci vykonávali. Na tom trvám.“

Kázeň ve třídě je nepostradatelná pro výkon učitelské profese a efektivní vyučování. Učitelé využívají různých prostředků k udržení kázně ve třídě a shodně dodávají, že vážnější formy nekázně je nutné řešit s rodiči a popřípadě i s odborníky. Pro děti všeobecně je důležité mít nastavená pravidla a hranice, za které nemohou jít. Ve školním prostředí to platí ještě více. Pokud již učitel tyto pravidla nastaví, je z odpovědí respondentů patrné, že je nutné vyžadovat plnění a respektování těchto pravidel.

4.5.1.4 Takhle ne!

Do kategorie byly vybrány tyto kódy – nedůslednost, dodržení slibu, stejným metrem, negativa ze strany učitele, názor dětí

Pokud si vychovatel získá u dětí autoritu, není samozřejmé, že by ji měl již stále. Těžce získanou autoritu může učitel, rodič a kdokoliv jiný velice rychle a snadno ztratit. Tato kategorie popisuje situace a faktory, které mohou vést ke ztrátě autority.

Všechny děti a tedy ani žáci nebudou výjimkou, R6 (5): „...vnímají poměrně velice hodně...“ , pokud s nimi není jednáno „fér“. Jak říká respondentka č. 2. R2 (9): „...když ten učitel něco slíbí, musí to splnit.“

Pro děti je také dle respondentů velmi důležité, aby nastavená pravidla platila pro všechny stejně. To znamená, že by učitel nebo rodič měl R4 (11): „...sám dodržovat ty pravidla,

kteřá vyžaduje po dětech.“ K tomu patří, že by se učitel R6 (6): „...*měl chovat tak, jak vyžaduje po těch žácích.*“

Nastavit pravidla a dodržovat je spolu s dětmi není zcela zaručený úspěch, pokud učitel či rodič R1 (10): „...*netrvá vždycky na těch povinnostech...*“ a R3 (13): „...*když pořád třeba sníží ty požadavky a změni je.*“

Jak již bylo řečeno, děti vyžadují „férové“ jednání, proto je nepatřičné, jestliže jim dospělý R2 (12): „...*prostě lže.*“ V takovém případě ztrácí důvěru i autoritu zcela jistě.

Domnívám se, že popsaná kategorie sebou přináší prvky, kterými by se měl řídit každý vychovatel, který chce pracovat s dětmi. Jde o základní pravidla, která upevňují vzájemný vztah a ten pokud je narušen, nemůže vzniknout respekt k autoritě.

4.5.1.5 Kdo za to může?

Kategorie obsahuje následující kódy – vliv společnosti, vliv rodiny, spolupráce rodiny a školy, za nás

V současné době můžeme být svědky stavu, kdy děti nemají respekt k autoritám. Pomocí kategorie a odpovědí respondentů se pokusíme zjistit „kdo za to může?“

Respondenti uváděli dvě hlavní příčiny, které se podílejí na situaci nerespektování autorit dětmi.

První z nich je R5 (22): „...*celkově prostě společnost.*“ Souhlasí i další respondent. R4 (18): „*Podle mě je to zapříčiněno obecným stavem společnosti.*“ Důvodem může být to, že R6 (24): „...*společnost se měni a co platilo někdy, dneska už neplatí.*“ R4 (19): „*Zásady co dříve platily, jsou teď rozvolněné... a ...člověk není nucen dodržovat přesně zákony.*“

Jak je zřejmé, stav společnosti vše ovlivňuje. Pokud děti ze společnosti vidí, že není nutné respektovat a uznávat autority a normy, kde mají nalézt vhodný vzor? V rodině? Ano, rodinné prostředí by mělo být místem, kde se dítě naučí respektovat a uznávat autoritu, ale R4 (18): „...*rodina, pokud nefunguje úplně správně a pokud se tomu nevěnuje, tak to nemusí zvládnout.*“ Velmi často můžeme být svědkem, že R6 (11): „...*rodiče nemají čas na své vlastní dítě a nemají vymezená jasná pravidla...*“ , a proto můžeme říci, že situace je ovlivněna i R6 (14): „...*špatným rodinným zázemím.*“

Ve školním prostředí se velmi odráží, R6 (10): „...*jakým způsobem jsou děti vedeni z domu.*“ V některých případech sami rodiče nemají respekt k autoritám a R3 (21): „...*vedou k tomu svoje děti.*“ Tento stav situace je velmi vážný a potvrzuje ho i výpověď respondenta č. 1. R1 (19): „...*místo toho, aby rodina spolupracovala, tak se velice často setkáváme s tím, že děcka jsou v uvozovkách očkované, že ten učitel nic neznamena.*“ Ovšem také dodává, že situace nebyla vždy stejná. R1 (21): „*Já vždycky říkám děckám, že za nás když jsme dostali poznámku, tak rodiče nám dali ještě z druhé strany a řekli, že učitel má samozřejmě pravdu.*“

Stav společnosti a rodinné prostředí spolu velmi úzce souvisí a navzájem se ovlivňují. Je samozřejmé, že děti si berou příklad z osob a situací, které vidí kolem sebe a je nutné, aby jim byly dány správné vzory. Pokud kolem sebe neuvidí správné jednání, není možné, aby se chovaly a jednaly správně. Vše začíná v rodině, takže především rodiče by se měli snažit své děti vést k respektu a úctě k ostatním lidem. Je nutné, aby rodina spolupracovala se školou, protože jejich děti tráví ve škole mnoho času a učitelé jsou jen pomocníky při výchově dětí. Hlavní úkol při výchově dětí musí splnit rodiče, ne učitelé.

4.5.1.6 Autorita učitele

Kódy vztahující se ke kategorii – vlastnosti učitele, práce učitele ve třídě, pozice autority, vztah učitel x žák, škola pomáhá

Pro výkon učitelské profese je autorita nezbytná. V kategorii „Autorita učitele“ bych se pokusila popsat prvky, které autoritu učitele ovlivňují.

V první řadě jde o to, jaký učitel je a jakým způsobem s žáky pracuje. Respondenti uvádějí následující vlastnosti, které by podle jejich mínění měl mít učitel s autoritou. R6 (5): „...*měl by být strašně moc spravedlivý... přísný i spravedlivý.*“ Učitel by měl být také R1 (9): „...*sebejistý, důrazný...*“, ale hlavně R1 (27): „...*být prostě svůj.*“ Chování a jednání učitele by mělo být pro žáky vzorem a on by měl být R6 (6): „...*velikánským příkladem pro ty děti.*“

Učitel, který se svým žákům věnuje, je pro ně větší autoritou. Potvrzuje to i respondent č. 2. R2 (4): „*Když se s tou třídou žije, když se s ní něco dělá, tak autorita stoupá.*“

Každý třídní učitel má nejbliž k žákům právě ze svojí třídy, protože R4 (4): „...řeší právě ty kázeňské záležitosti a organizační věci... a ...je s těmi žáky často ve styku.“ Respondentka č. 6 k tomu dodává, R6 (3): „...třídní učitel ty žáky vždycky bere víc jako za své, takže k nim má podstatně bližší vztah než k těm jiným žákům.“

Autorita a vzájemný vztah se nebudují snadno. R4 (11): „...měl by si dávat pozor na to, aby ty žáky ničím nezklamal.“ Zároveň ovšem učitel i žáci musí znát míru, kterou ve svém vztahu nesmí překročit. R2 (14): „Jestliže má kantor přehnaně kamarádký vztah k dětem, tak že mu lezou doslova po zádech a po hlavě, tak nikdy u nich autoritu nemá.“ Souhlasí i další respondenti. R6 (15): „...pokud člověk je na ty děti strašně moc hodný, tak ony to velice často zneužívají.“ Respondent č. 4 dodává, R4 (28): „...preferuji pokud možno přátelský přístup, ale na zas familiární.“

Při získávání a upevňování autority, určitým způsobem učitelům pomáhá i škola. Nejvýraznější je pomoc R3 (37): „...v případě nějakého rozporu.“ Pro respondenty je důležité, že R1 (29): „...za toho učitele se vždycky postaví vedení školy... nikdy se nestalo, že by to obešli nebo dokonce se postavili na stranu rodičů. Vždycky na stranu toho učitele.“

Významným prvkem je také R5 (34): „...spolupráce mezi kolegy.“

Ale přímo ve třídě, mezi žáky, jak uvádí respondentka č. 6 (13): „...každý si musí tu autoritu u žáků vybudovat sám.“

Jak již bylo zmíněno a z uvedených výpovědí vyplývá, autorita je pro učitele nezbytná. Důvod této skutečnosti nejlépe vystihují slova jednoho z respondentů. R4 (13): „...pokud člověk nemá autoritu, pokud si ji nevybuduje, tak potom je strašně těžké cokoliv s jednotlivcem i kolektivem dělat.“ Jde tedy o R4 (14): „...základ spolupráce...“ bez které by vyučovací proces nemohl efektivně fungovat.

4.6 Shrnutí výsledků výzkumné části

Výzkum jsem realizovala pomocí dotazníkového šetření žáků 5. a 9. tříd a prostřednictvím rozhovorů s učiteli. V následující kapitole popisuji výsledky výzkumu kvantitativní i kvalitativní části výzkumu, která se zaměřovala na prvky respektování autority vychovatele.

4.6.1 Kvantitativní část výzkumu

Prostřednictvím kvantitativní části výzkumu jsem se snažila odpovědět na zvolené otázky týkající se respektování autority vychovatele. Zároveň jsem se pokusila tento pohled porovnat mezi dětmi dvou věkových kategorií – 10 a 14 let.

Zjišťovala jsem, zda je pro děti větší autoritou muž. Z odpovědí ovšem nevyplývala zcela jednoznačná odpověď. Ukázalo se, že pro děti, kteří reprezentovali 5. třídu je větší autoritou žena a to jak v rodinném tak i školním prostředí. Žáci 9. tříd upřednostnili ve svých odpovědích v rodinném prostředí muže, ale ve škole již rozdíl v pohlaví nerozlišují. Respondenti 9. tříd poukazovali na skutečnost, že otec je přísnější, náročnější. Může z toho vyplývat, že respondenti dávají takovému chování přednost a nebo že právě díky těmto vlastnostem je právě muž, tedy otec pro ně větší autoritou.

Na otázku jak si představují respondenti osobu s autoritou byly odpovědi různé. Respondenti 5. tříd upřednostňují kladné vlastnosti a je pro ně důležité, stejně jako pro respondenty z 9. tříd, aby jim osoba s autoritou byla schopna v případě potřeby pomoci a poradit. Nejčastěji se vyskytující pojem v souvislosti s autoritou, byl u respondentů, respekt, úcta či vzor. Domnívám se tedy, že respondenti tím chtěli vyjádřit, že osobu s autoritou respektují a že ona sama u nich respekt a úctu vzbuzuje.

Pokud jde o autoritu učitele je pro žáky důležité, aby byl spravedlivý, přiměřeně přísný, ale hlavně aby svému předmětu rozuměl a dokázal poznatky předat zajímavou formou. Je zde patrné, že respondenti aniž by si to sami uvědomovali, dávají přednost učiteli, který dodržuje pedagogické zásady. V tomto případě se jedná o zásadu soustavnosti a přiměřenosti. Podle výpovědí respondentů učitelé využívají klasických prostředků k udržení kázně ve třídě. Jde především o poznámky, testy či zkoušení. Dále se také ve velké míře objevovaly odpovědi týkající se zvýšení hlasu učitele.

Respondenti uváděli, že učitel musí být přísný v přiměřené míře, jinak svou autoritu ztrácí. Opět zde můžeme poukázat na dodržování pedagogických zásad a to, zásady přiměřenosti.

Jde v podstatě o to, že pokud učitel není dostatečně přísný a nechá žáky dělat si co chtějí, ztrácí svou autoritu. Ovšem pokud je i příliš přísný, je to podle respondentů známka toho, že také ztrácí svou autoritu. Jak již bylo uvedeno, pro žáky má autoritu ten učitel, který je spravedlivý, rozumí svému předmětu a věnuje se dětem. Pokud se těmto prvkům učitelé nevěnují, nemají u respondentů autoritu.

Snažila jsem se zjistit povědomí respondentů o šikaně a kyberšikaně učitele. Cílem bylo zjistit, zda se respondenti s tímto jevem někdy setkali. Žáci v odpovědích dokládali, že se s šikanou setkali a to v různých podobách. Zkušenosti s šikanou učitele se ale potvrdili jen v malé míře a kyberšikanou učitele dokonce vůbec. Je ovšem otázkou, zda se respondenti opravdu s touto skutečností nikdy neseťkali nebo zda se v odpovědích báli popsat svou zkušenost.

Z výsledků lze vyzorovat, že respondenti 5. a 9. tříd pojmají respekt k autoritě rozdílně. Samozřejmě to vyplývá z věkového rozdílu respondentů. Pro žáky 5. tříd je typické, že považují za autoritu osobu, která se k nim chová kladně a jak oni sami popisují, je „hodná“. V odpovědích žáků 9. tříd je již zřejmý posun vzhledem k věku. Autoritou se pro ně stává osoba, které si mohou vážit a která je jim vzorem.

4.6.2 Kvalitativní část výzkumu

Prostřednictvím kvalitativní části výzkumu jsem se pokusila zjistit postoj učitelů k autoritě a nerespektování autorit dětmi.

Jednou z otázek bylo, zda je pohlaví nositele autority důležité. Podle odpovědí respondentů je zřejmé, že i když pohlaví nositele autority nehraje a nemělo by hrát roli, určitou výhodu ve školním prostředí mají muži. Je to hlavně z důvodu jejich malého počtu na školách, a proto se v některých případech může stát, že žáci respektují muže už jen proto, že je to muž. Určitý vliv také může mít situace doma. Tedy pokud je pro dítě autoritou v rodinném prostředí muž, dá se předpokládat, že tomu tak bude i v prostředí školy.

Podle respondentů je autorita učitele založena především na jeho vlastnostech, práci a přístupu k žákům. Učitel musí být spravedlivý. Musí se chovat tak, jak sám vyžaduje po žácích, protože toto je dle mého názoru prvek vzájemné důvěry a respektu, když stanovená pravidla dodržují všichni zúčastnění. Takové pravidlo by se mělo projevit i v rodinném prostředí. Dodržování pravidel je důležité a má smysl, pokud jsou pravidla a hranice nastá-

vena trvale. Dítě se stává zmatené, pokud jednou zakázaná věc je napodruhé zase dovolená. Je tedy nutné, aby byl nositel autority důsledný a vyžadoval dodržování nastavených pravidel. Tato skutečnost by měla být v rodinném i školním prostředí samozřejmostí.

Nikdy ovšem učitel, i když má autoritu nedokáže vždy a za všech okolností udržet kázeň ve třídě. Dle respondentů jsou uváděny prostředky k udržení kázně jako zvýšení hlasu či využití písemek. Je ovšem také důležité, aby žáci pochopili, co udělali špatně. Učitel by měl vždy vysvětlit, jaké chování je ochoten respektovat a kdy už žáci překračují vymezené hranice. Pokud klasické prostředky k udržení kázně nejsou účinné a forma nekázně je závažnějšího rázu, je nutné požádat o pomoc odborná pracoviště a samozřejmě informovat rodiče.

V současné době je patrné, že děti nerespektují autority a podle respondentů je příčinou společnost a rodina. Tyto „instituce“ se vzájemně ovlivňují. Je důležité, aby nastavené normy ve společnosti byly respektovány a uznávány, protože děti vnímají co se kolem nich děje, a pokud vidí že není nutné nastavené normy respektovat, berou si s této skutečností příklad. Úkolem rodičů je, aby své děti vedli k respektu a úctě k autoritám, protože rodinné prostředí je tím hlavním, z kterého si dítě bere příklad.

Jednou z otázek, které byly respondentům předloženy, byla jejich zkušenost s šikanou a kyberšikanou učitele. Odpovědi respondentů se shodovaly v povědomí o této problematice, zároveň ovšem dodávali, že osobní zkušenosti nemají. Jde o problém, který se v poslední době vyskytuje ve velké míře a je nutné jej řešit. Řešení situace je ovšem komplikované a v obecné rovině je důležité, aby se změnil stav společnosti, která toto chování umožňuje.

ZÁVĚR

V diplomové práci jsem nahlížela na problematiku respektování autority vychovatele z pohledů dětí 5. a 9. ročníku. Měla jsem za cíl jejich názory porovnat s názory učitelů.

Snažila jsem se zjistit jak žáci i učitelé nahlízejí na problematiku respektování autority.

Ve výzkumné části práce jsem se pokusila odpovědět na výzkumné otázky.

Velmi zajímavé je dle mého názoru srovnání některých aspektů respektování autority dle názoru žáků a učitelů. Pokud jde o pohlaví nositele autority z pohledu žáků, není situace zcela jednoznačná. Respondenti 5. ročníku upřednostňují ženu v rodinném i školním prostředí, ale žáci 9. tříd v rodině spíše muže a ve školním prostředí již není v preferenci pohlaví znatelný rozdíl. Zajímavý je pohled učitelů. Ani v jejich výpovědích nepanuje shoda. Poukazují na fakt, že muž má situaci ve školním prostředí ulehčenou, protože se mužů na školách vyskytuje stále málo. Domnívám se, že pro působení na dítě by bylo vhodné, pokud by se ve školním prostředí vyskytovalo mužů více. Učitelé muži mají jiný styl výuky a žáci by tak mohli poznat oba světy.

Učitelé, ať již muži či ženy, mají autoritu danou z pozice své funkce. Jde o autoritu formální, ale tato skutečnost jim nezaručuje, že je jejich autorita trvalá. Žáci uváděli, že autoritu učitel může ztratit, pokud není spravedlivý, nerozumí svému předmětu a podávanému učivu. Lze konstatovat, že i pro učitele je důležité být k dětem spravedlivý. Učitel musí jednat tak, jak vyžaduje po žácích, musí se ke všem žákům chovat stejným způsobem a být důsledný ve vyžadování dodržování nastavených pravidel. Tyto prvky lze považovat za základní předpoklad, který zaručuje důvěru mezi nositelem autority a jedincem, který je autoritou ovlivňován. Nejde jen o autoritu učitele, i rodiče musí být ke svým dětem spravedliví a dbát na dodržování nastavených pravidel.

Prostřednictvím výzkumné části jsem chtěla také zjistit, zda mají učitelé nebo žáci zkušenosti s šikanou a kyberšikanou učitele. Z odpovědí žáků vyplynulo, že zkušenosti s šikanou učitele mají jen ve velmi malé míře a s kyberšikanou učitele nemají vůbec žádné zkušenosti. Oproti tomu učitelé uváděli, že osobní zkušenosti nemají, ale vědí o této problematice, třeba i z konkrétních případů, které se staly na jejich škole. Tento rozpor je velmi zvláštní, protože dotazovaní žáci i učitelé pocházeli ze stejných škol. Je možné, že se žáci báli vypovídat podle pravdy nebo se opravdu s touto problematikou nikdy neselekali a zkušenosti učitelů pochází z dřívější doby či s jinými žáky. Z odpovědí učitelů ale vyplynulo, že se

šikana i kyberšikana učitele na školách objevuje. Řešení situace je velmi složité a citlivé. Domnívám se, že situace je ovlivněna stavem společnosti a možnostmi dnešní doby, tudíž by se mělo jednat o komplexní řešení, aby se zamezilo tomuto jevu.

Domnívám se, že cíle práce byly naplněny. Práce by mohla posloužit osloveným školám pro účely zpětné vazby žáků na působení učitelů. Některé ze škol již při úvodním oslovení projeví zájem o zpracované výsledky. Myslím si, že by se také mohl prohloubit výzkum týkající se šikany a kyberšikany učitele, protože tato skutečnost poukazuje na nerespektování autorit dětmi. Prostřednictvím své práce jsem dospěla k závěru, že problematika respektování autority vychovatele není jednoduchou záležitostí. Rodiče i učitelé se musejí vypořádat s mnoha překážkami, které jim komplikují vliv na děti. Nejdůležitějším prvkem ve výchově dětí je rodina. Ta má na děti primární vliv. V rodinném prostředí se musí děti naučit respektu k autoritám, k hodnotám a normám společnosti. Škola má doplňující vliv na dítě. Jestliže děti nemají z rodiny zažitý model respektování autority, nelze očekávat, že budou i ve škole respektovat autoritu učitele. Domnívám se, že společnost by měla tento úkol rodinám v co největší míře ulehčit. Děti vidí, co se děje ve společnosti a pokud jim společnost dává špatný příklad, rodinné působení potom ztrácí na svém vlivu. Tuto skutečnost také potvrzují výpovědi učitelů, kteří poukazovali na to, že za nerespektování autorit dětmi má největší podíl rodina a společnost.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- AUGER, M., T. *Učitel a problémový žák*. Praha : Portál, 2005. ISBN 80-7178-907-0.
- ČAČKA, O. *Psychologie dítěte*. 2. vyd. Tišnov : SURSUM, 1996. ISBN 80-85799-03-0.
- ČÁP, J. *Psychologie výchovy a vyučování*. Praha : Karolinum, 1993. ISBN 80-7066-534-3.
- FONTANA, D. *Psychologie ve školní praxi*. Praha : Portál, 1997. ISBN 80-7178—628-8.
- GILLERNOVÁ, I. Základní charakteristiky interakce dospělých a dětí rodinném prostředí a školním prostředí. In VALIŠOVÁ, A.a kol. *Relativizace autority a její dopady a současnou mládež*. 6. vyd. Praha : ISV s.r.o., 2005. ISBN 80-86642-43-7.
- HELUS, Z. *Dítě v osobnostním pojetí*. Praha : Portál, 2004. ISBN 80-7178-888-0.
- KOHOUTEK, R. a kol. *Základy pedagogické psychologie*. Brno : Akademické nakladatelství CERM, 1996. ISBN 80-85867-94-X.
- KOLÁŘ, Z., VALIŠOVÁ, A. *Analýza vyučování*. Praha : Grada, 2009. ISBN 978-247-2857-5.
- KURELOVÁ, M. Didaktické zásady. In KALHOUS, Z. a kol. *Školní didaktika*. Praha : Portál, 2002. ISBN 80-7178-253-X.
- KYRIACOU, Ch. *Klíčové dovednosti učitele : Cesty k lepšímu vyučování*. 2. vyd. Praha : Portál, 2004. ISBN 80-7178-965-8.
- MANNIOVÁ, J. Krize autority rodiny a jej dopady na současnou mládež. In VALIŠOVÁ, A.a kol. *Relativizace autority a její dopady a současnou mládež*. 6. vyd. Praha : ISV s.r.o., 2005. ISBN 80-86642-43-7.
- MATĚJČEK, Z. *Rodiče a děti*. 2. vyd. Praha : Avicenum, 1989.
- MATĚJČEK, Z. *Škola rodičů*. Praha : MAXDORF, s.r.o., 2000. ISBN 80-85912-29-5.
- MIKULÁŠTÍK, M. *Manažerská psychologie*. Zlín: UTB ve Zlíně, 2001. ISBN 80-7318-006-5.
- OBST, O. Kázeň ve výuce. In KALHOUS, Z. a kol. *Školní didaktika*. Praha : Portál, 2002. ISBN 80-7178-253-X.
- PAŘÍZEK, V. *Učitel a jeho povolání*. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1998.

PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. Praha : Portál, 1995. ISBN 80-7178-029-4.

ROGGE, J. *Děti potřebují hranice*. Praha : Portál, 2000. ISBN 80-7178-088-X.

SAK, P. Faktory vedoucí k erozi autority v současné české společnosti. In VALIŠOVÁ, A. a kol. *Relativizace autority a její dopady a současnou mládež*. 6. vyd. Praha : ISV s.r.o., 2005. ISBN 80-86642-43-7.

SILLAMY, N. *Psychologický slovník*. Olomouc : Univerzita Palackého v Olomouci, 2001. ISBN 80-244-0249-1.

ŠVARŤÍČEK, R., ŠEĐOVÁ, K. a kol. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha : Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-313-0.

VAGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie : Dětství, dospělost, stáří*. Praha : Portál, 2000. ISBN 80-7178-308-0.

VALIŠOVÁ, A. a kol. *Pedagogika pro učitele*. Praha : Grada, 2007. ISBN 978-80-247-1734-0.

VALIŠOVÁ, A. a kol. *Jak získat, udržet a neztrácet autoritu*. Praha : Grada, 2008. ISBN 978-80-247-2282-5.

VANĚK, J. *K biologickým a psychologickým zřetelům výchovy*. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1972.

SEZNAM GRAFŮ

Graf 1.: Grafické znázornění respondentů dle ročníku a pohlaví.....	37
Graf 2.: Grafické znázornění respondentů dle toho, s kým žijí v domácnosti.....	38
Graf 3.: Grafické znázornění odpovědí na otázku – Kdo má u tebe největší autoritu?.....	46
Graf 4.: Grafické znázornění zkušeností respondentů s šikanou.....	54

SEZNAM TABULEK

Tabulka č. 1: Složení vzorku respondentů dle ročníku a pohlaví.....	37
Tabulka č. 2: Složení vzorku respondentů dle toho, s kým žijí v domácnosti.....	37
Tabulka č. 3: Přehled dotazníků.....	43
Tabulka č. 4: Vlastnosti osoby s autoritou.....	43
Tabulka č. 5: Chování osoby s autoritou.....	44
Tabulka č. 6: Chování respondentů vůči osobě s autoritou.....	44
Tabulka č.7: Jiné odpovědi.....	45
Tabulka č. 8: Kdo má u tebe největší autoritu?.....	45
Tabulka č. 9: Preference respondentů v pohlaví autority učitele	47
Tabulka č. 10: Vlastnosti osoby s autoritou.....	48
Tabulka č. 11: Chování osoby s autoritou.....	49
Tabulka č. 12: Chování respondentů vůči osobě s autoritou.....	50
Tabulka č. 13: Jiné odpovědi.....	50
Tabulka č. 14: Vlastnosti osoby s autoritou.....	51
Tabulka č. 15: Chování osoby s autoritou.....	51
Tabulka č. 16: Chování respondentů vůči osobě s autoritou.....	52
Tabulka č. 17: Zkušenosti respondentů s šikanou.....	53
Tabulka č. 18: Fyzické formy šikany.....	55
Tabulka č. 19: Psychické formy šikany.....	55
Tabulka č. 20: Slovní prostředky.....	56
Tabulka č. 21: Využití různých předmětů.....	57
Tabulka č. 22: Řešení s třetí osobou.....	57
Tabulka č. 23: Jiné prostředky.....	57
Tabulka č. 24: Vlastnosti mající za následek ztrátu autority učitele.....	58

Tabulka č. 25: Chování, které zapříčiňuje ztrátu autority učitele.....	59
Tabulka č. 26: Prvky týkající se výuky.....	59

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha I – Vzor nevyplněného dotazníku pro žáky

Příloha II – Vyplněný dotazník žákem 5. třídy

Příloha III – Vyplněný dotazník žákem 9. třídy

Příloha IV – Otázky použité v rozhovoru s učiteli

Příloha V – Přepis rozhovoru

PŘÍLOHA P I: VZOR NEVYPLNĚNÉHO DOTAZNÍKU PRO ŽÁKY

Milí žáci,

dostává se Vám do ruky dotazník, který slouží k výzkumu v rámci diplomové práce na téma „Respektování autority vychovatele v prostředí základní školy“. Prostřednictvím dotazníku bych chtěla zjistit, co si pod pojmem autorita představujete a jak ji vnímáte. Proto Vás žádám o jeho vyplnění. Dotazník je anonymní a výsledky poslouží pouze pro účely diplomové práce.

Zakroužkujte prosím vždy jednu odpověď. U otázek bez možností napište svůj názor.

Pohlaví

chlapec

dívka

Ročník

5. třída

9. třída

Žiji v domácnosti

s oběma rodiči

s jedním rodičem

u jiných příbuzných

jiná odpověď.....

1. Co si představuješ pod pojmem autorita?

2. Kdo u Tebe má největší autoritu?

a) otec

b) matka

c) učitel

d) jiná odpověď.....

3. Proč právě osoba, kterou jsi označil/a v otázce 2. má u Tebe největší autoritu? (jaké má vlastnosti?)

4. Jaké **další** vlastnosti má podle Tebe mít osoba s autoritou?

5. Pokud máš nějaký problém a chceš se někomu svěřit, kdo to bude?

a) otec

b) matka

c) učitel

d) kamarád

e) jiná odpověď.....

6. Jaké výchovné prostředky rodiče používají, když něco provedeš a oni tě chtějí potrestat?

a) zákaz chodit ven

b) zákaz televize, PC

c) zákaz kontaktu s kamarády

d) pomoc v domácnosti

e) jiná odpověď.....

7. Na škále od 1 do 5 označ, jak jsou na tebe rodiče přísní. 1 – málo, 5 – hodně

1 – 2 – 3 – 4 – 5

8. Kdo je na tebe přísnější?

a) otec

b) matka

c) oba stejně

9. Máš raději učitele – muže nebo učitelku – ženu a proč?

10. Popiš učitele, který má u Tebe autoritu – jaké má vlastnosti, jak se chová v hodinách?

11. Čím učitel svou autoritu ztrácí?

12. Jaké prostředky učitelé používají k udržení kázně ve třídě?

13. Na škále od 1 do 5 označ, jak rád/a nebo nerád/a chodíš do školy. 1 – velmi rád/a, 5 – velmi nerád/a

1 – 2 – 3 – 4 – 5

14. Smíš používat v hodinách mobilní telefon?

a) ano

b) ne

15. Setkal jsi se někdy s šikanou?

a) v televizi

b) spolužáka

c) kamaráda

d) učitele

e) jiná odpověď.....

16. Pokud ano, v jaké podobě?

Děkuji za Váš čas a ochotu při vyplňování dotazníku.

PŘÍLOHA P II: VYPLNĚNÝ DOTAZNÍK ŽÁKEM 5. TŘÍDY

Milí žáci,
dostává se Vám do ruky dotazník, který slouží k výzkumu v rámci diplomové práce na téma „Respektování autority vychovatele v prostředí základní školy“. Prostřednictvím dotazníku bych chtěla zjistit, co si pod pojmem autorita představujete a jak ji vnímáte. Proto Vás žádám o jeho vyplnění. Dotazník je anonymní a výsledky poslouží pouze pro účely diplomové práce.

Zakroužkujte prosím vždy jednu odpověď. U otázek bez možností napište svůj názor.

Pohlaví

- chlapec
 dívka

Ročník

5. třída
 9. třída

Žijí v domácnosti

- s oběma rodiči
 s jedním rodičem

- u jiných příbuzných
 jiná odpověď.....

1. Co si představuješ pod pojmem autorita?

Jak si koho vážím, jak ho respektuju apod.

2. Kdo u Tebe má největší autoritu?

- a) otec
 b) matka
c) učitel
d) jiná odpověď.....

3. Proč právě osoba, kterou jsi označil/a v otázce 2. má u Tebe největší autoritu? (jaké má vlastnosti?)

Protože bydlím s mamkou a od mého otce jsme se odstěhovali.

4. Jaké další vlastnosti má podle Tebe mít osoba s autoritou?

upřímný, hodný, ochotný pomoci,

5. Pokud máš nějaký problém a chceš se někomu svěřit, kdo to bude?

- a) otec
 b) matka
c) učitel
d) kamarád
e) jiná odpověď.....

6. Jaké výchovné prostředky rodiče používají, když něco provedeš a oni tě chtějí potrestat?

- a) zákaz chodit ven
b) zákaz televize, PC
c) zákaz kontaktu s kamarády
d) pomoc v domácnosti
e) jiná odpověď.....

mamka mi nedává žádný trest říkáme si proč se to stalo a aby se to neopakovalo

7. Na škále od 1 do 5 označ, jak jsou na tebe rodiče přísní. 1 – málo, 5 – hodně

①- 2 - 3 - 4 - 5

8. Kdo je na tebe přísnější?

- a) otec
- b) matka
- c) oba stejně

9. Máš raději učitele – muže nebo učitelku – ženu a proč?

ŽENU - proto, že jsem si myslel, že jsou takové jiné než učitelé

10. Popiš učitele, který má u Tebe autoritu – jaké má vlastnosti, jak se chová v hodinách?

*je přísný ale zároveň hodný, umí vše důkladně vysvětlit a pomoci
když někdo nechápe učivo*

11. Čím učitel svou autoritu ztrácí?

kyž své bezdůvodně napíše aby někdo nechodil dříve před učebnu

12. Jaké prostředky učitelé používají k udržení kázně ve třídě?

zádně

13. Na škále od 1 do 5 označ, jak rád/a nebo nerád/a chodíš do školy. 1 – velmi rád/a, 5 – velmi nerád/a

1 - ② - 3 - 4 - 5

14. Smíš používat v hodinách mobilní telefon?

- a) ano
- b) ne

15. Setkal jsi se někdy s šikanou?

- a) v televizi
- b) spolužáka
- c) kamaráda
- d) učitele
- e) jiná odpověď..... *ne*

16. Pokud ano, v jaké podobě?

Děkuji za Váš čas a ochotu při vyplňování dotazníku.

PŘÍLOHA P III: VYPLNĚNÝ DOTAZNÍK ŽÁKEM 9. TŘÍDY

Milí žáci,

dostává se Vám do ruky dotazník, který slouží k výzkumu v rámci diplomové práce na téma „Respektování autority vychovatele v prostředí základní školy“. Prostřednictvím dotazníku bych chtěla zjistit, co si pod pojmem autorita představujete a jak ji vnímáte. Proto Vás žádám o jeho vyplnění. Dotazník je anonymní a výsledky poslouží pouze pro účely diplomové práce.

Zakroužkujte prosím vždy jednu odpověď. U otázek bez možností napište svůj názor.

Pohlaví

- chlapec
 dívka

Ročník

5. třída
 9. třída

Žiji v domácnosti

- s oběma rodiči
 s jedním rodičem

- u jiných příbuzných
 jiná odpověď.....

1. Co si představuješ pod pojmem autorita?

úcta k danému člověku

2. Kdo u Tebe má největší autoritu?

- a) otec
b) matka
c) učitel

d) jiná odpověď... *obojí rodiče*

3. Proč právě osoba, kterou jsi označil/a v otázce 2. má u Tebe největší autoritu? (jaké má vlastnosti?)

protože mi příkladem

4. Jaké další vlastnosti má podle Tebe mít osoba s autoritou?

snáší se na chování, kdo se jak chová ke svým dětem, mě to vyhovuje jak se ke mně chovají.

5. Pokud máš nějaký problém a chceš se někomu svěřit, kdo to bude?

- a) otec
 b) matka
c) učitel
d) kamarád

e) jiná odpověď.....

6. Jaké výchovné prostředky rodiče používají, když něco provedeš a oni tě chtějí potrestat?

- a) zákaz chodit ven
b) zákaz televize, PC
c) zákaz kontaktu s kamarády
d) pomoc v domácnosti

e) jiná odpověď... *nemám výchovné prostředky*

7. Na škále od 1 do 5 označ, jak jsou na tebe rodiče přísní. 1 – málo, 5 – hodně

1 – 2 – 3 – 4 – 5

8. Kdo je na tebe přísnější?

- a) otec
- b) matka
- c) oba stejně

9. Máš raději učitele – muže nebo učitelku – ženu a proč?

jak kdy, ka'mi na chovani k ka'kim a mi na pohlavu!

10. Popiš učitele, který má u Tebe autoritu – jaké má vlastnosti, jak se chová v hodinách?

cha'pary, pomuče s dany'm problemem, hodny', nekvi'či' slyševni' moc po nás.

11. Čím učitel svou autoritu ztrácí?

kv' čim'm po s'a'ci'ch

12. Jaké prostředky učitelé používají k udržení kázně ve třídě?

ke' roz'daji' s'et, nebo naslyšaji' a ji' mud' klid

13. Na škále od 1 do 5 označ, jak rád/a nebo nerád/a chodíš do školy. 1 – velmi rád/a, 5 – velmi nerád/a

1 – 2 – 3 – 4 – 5

14. Smíš používat v hodinách mobilní telefon?

- a) ano
- b) ne

15. Setkal jsi se někdy s šikanou?

- a) v televizi
- b) spolužáka
- c) kamaráda
- d) učitele
- e) jiná odpověď... *ne*

16. Pokud ano, v jaké podobě?

Děkuji za Váš čas a ochotu při vyplňování dotazníku.

PŘÍLOHA P IV: OTÁZKY POUŽITÉ V ROZHOVORU S UČITELI

1. Jak dlouho jste v praxi?
2. Jste třídní učitel? Má tato skutečnost u žáků nějaký vliv na respektování Vaší autority?
3. Pokud jsou žáci neukáznění, jakých prostředků využíváte k jejich zklidnění?
4. Na čem je podle Vás založena autorita všeobecně? Autorita učitele?
5. Čeho by se měl člověk vyvarovat, pokud nechce o již získanou autoritu přijít?
6. Myslíte si, že je autorita ve výchově důležitá?
7. Jakým způsobem se podle Vás mění respektování autority u dětí v závislosti na jejich věku?
8. Myslíte si, že lépe si umí získat autoritu muž nebo žena nebo v pohlaví není rozdíl?
9. V dnešní době se čím dál víc setkáváme s případy, kdy děti (žáci) nemají respekt k autoritám (slovní napadení učitele v hodinách), čím je to podle Vás zapříčiněno?
10. S tím také souvisí nový fenomén v oblasti šikany – kyberšikana, která bývá namířena také proti učitelům, setkal/a jste se tím ve své praxi?
11. V této oblasti bývá mezi žáky oblíbené pořizovat videa s učiteli a ty dále zveřejnit na internetu či zesměšňovat učitele na facebooku, jaký na to máte názor?
12. Jak by se měl dle Vás učitel v takové situaci zachovat?
13. Jak Vy sám/sama pracujete na získání a udržení autority u žáků? Pomáhá Vám v tom nějakým způsobem škola?

PŘÍLOHA P V: PŘEPIS ROZHOVORU

Respondent č. 6: žena (R6), ředitelka školy

Vysvětlivky znaků užitých v textu:

.. krátká pauza

. . . dlouhá pauza

(NV) nedokončená věta

Jak dlouho učíte?

R6 (1): *Tak já v současné době učím 32 roků. Takže poměrně dlouho.*

No, to je docela dlouho. Teď určitě třídní učitelka nejste, ale někdy jste určitě byla, že?

R6 (2): *Tak já třídním učitelem teď momentálně nejsem, ale zhruba těch 20 roků jsem vždycky měla nějakou třídu, takže třídní učitelka jsem bývala.*

A myslíte si, že má tato skutečnost nějaký vliv na respektování Vaší autority u žáků?

R6 (3): *No, tak samozřejmě, protože třídní učitel ty žáky vždycky bere víc jako za své, takže k nim má podstatně bližší vztah než k těm jiným žákům. Takže si myslím, že tam ten vliv toho třídního učitele a třídy je velice úzký.*

Pokud jsou žáci neukáznění, jakých využíváte prostředků k jejich zklidnění?

R6 (4): *No, tak ta neukázněnost je různá. Takže takový ty základní věci, samozřejmě napomínání, vysvětlování, to jsou ty základní věci. No a pokud ta neukázněnost přestupuje dál do těch dalších dimenzí, kdy děcka teda absolutně neposlouchají, tak to samozřejmě řešíme pozváním rodičů do školy. A pokud potom je ta neukázněnost opravdu velikánská, tak to řešíme s odbornými pracovišti. Tedy s pedagogicko psychologickou poradnou, se střediskem výchovné péče, případně teda se sociálním odborem na městském úřadě.*

Ano a na čem je podle Vás autorita založena?

R6 (5): *Tak ta autorita, každý z nás je jiný, to znamená, že si neseme geneticky sebou nějaký věci, které máme po svých předcích v rysu povahy. No a potom samozřejmě se to odráží výchovou na tom člověku, jaký je. No a pokud jde o autoritu učitele, tak se*

domnívám, že každý učitel by měl být strašně moc spravedlivý, protože to děcka vnímají poměrně velice hodně. Měl by být přísný i spravedlivý.

Ehm.

R6 (6): *V obou věcech prostě. No a měl by být velikánským příkladem pro ty děti. To znamená, že by se měl chovat tak, jak vyžaduje po těch žácích. No a neměl by zapomínat na to, že ne vždycky se má všechno podařit a že by měl sem tam nějaký ten nedostatek i tolerovat a respektovat.*

To ano. Čeho by se měl člověk vyvarovat, pokud nechce o již získanou autoritu přijít?

R6 (7): *Především by se měl za každé situace zachovat tak, jak jsou žáci zvyklí. Neměl by nic předstírat. Měl by být sám sebou, tak jak je to prostě v každé té hodině běžné. A samozřejmě měl by zachovávat tu spravedlnost.*

Je podle Vás autorita ve výchově důležitá?

R6 (8): *Samozřejmě. Bez toho by to ani nešlo.*

Z jakého důvodu?

R6 (9): *Takto je jednoduché. Pokud žáci nebo děti obecně nemají respekt a úctu k člověku, který s nimi pracuje, něco po nich chce, tak s nima daný člověk nic nesvede. Vůbec ho nemusí poslechnout, vnímat. A když už ano, tak to stejně nemá ten efekt správný.*

Jakým způsobem se podle Vás mění respektování autority u dětí v závislosti na jejich věku?

R6 (10): *V závislosti na věku, tam je to docela složitý, ale já se domnívám, že ta otázka je široká, protože tam jde především, především o to, jakým způsobem jsou děti vedeni z domu.*

Ehm.

R6 (11): *To znamená, že hodně záleží na rodičích a pokud rodiče nemají čas na svoje vlastní dítě a nemají vymezená nějaká pravidla, která nejsou stanovena, tak je pak ten žák nerespektuje ani ve škole.*

Jo.

R6 (12): *Takže tam jde o rodinné zázemí a o spolupráci škola, rodina.*

Myslíte si, že si lépe umí získat autoritu muž nebo žena nebo že to nehraje roli?

R6 (13): *Já se domnívám, že to vůbec (NV)*

Jako od přírody většinou děcka respektují víc muže, že mají takovou přirozenou autoritu. Ale podle mých zkušeností si myslím, že každý prostě je jiný a každý si musí tu autoritu u žáků vybudovat sám. Takže je to jedno, jestli je to muž nebo žena.

Dobře. V dnešní době se čím dál víc setkáváme s případy, kdy děti nerespektují autority. Čím je to podle Vás zapříčiněno?

R6 (14): *No, já se domnívám, že je to dáno i trendem vývoje společnosti, protože dneska nějaké hodnoty ve společnosti se moc neuznávají, takže to je jedna chyba. No a potom je to tím špatným rodinným zázemím.*

Jo, takže rodina a společnost.

R6 (15): *Ano, rodina a společnost. A potom samozřejmě ne každý jsme stoprocentní ve svoji práci, takže pokud, pokud člověk je na ty děti strašně moc hodný, tak ony to velice často zneužívají.*

Ehm, no a s tím taky souvisí nový fenomén v oblasti šikany, tedy kyberšikana a ta taky někdy bývá namířena proti učitelům. Setkala jste se s tím někdy ve své praxi?

R6 (16): *Setkala jsem se v praxi i s tím, že děcka dokáží šikanovat kantora, protože takové to vědomé, cílené, opakované, to už vlastně jsou formy šikany. Řešíme neustále, každodenně. Pokud jde o tu kyberšikanu, tak ta kyberšikana se taky velice často vyskytuje, protože děcka používají mobil na fotografii.*

Ehm.

R6 (17): *Myslím si, že teďka momentálně tím, že všechno řešíme školním řádem, domluvou, vysvětlováním, takže v podstatě si myslím, že toto se ve škole už nevyskytuje, ale mimo školu se vyskytuje velice často. No a pak spoustu věcí umísťují na internet a je to dostupné a je to velice nepříjemné pro toho, koho se to týká.*

No, na to jsem se chtěla zrovna zeptat. Teď se děcka pořizují ty videa nebo jak je ten nový fenomén s tím facebookem, tak jaký na to máte názor? Že si tam o učitelích píšou a tak?

R6 (18): *Jaký na to mám názor. My to ve škole neovlivníme v žádném případě, protože ve škole máme PC zablokované, takže ty slouží pouze výuce.*

Ano.

R6 (19): *Takže toto se děje v domácím prostředí. A vyloženě náhodně přijdeme na některé věci, které tam jsou. To potom řešíme s rodiči a to si prostě rodiče musí vyřešit sami.*

A když už se něco takového stane, jak by se podle Vás měl učitel v takové situaci zachovat?

R6 (20): *Jak říkám, ve škole se to nestane, protože ty PC jsou zablokované. Pokud se to stane v domácím prostředí, tak je to vyloženě záležitost rodičů. Ale pokud se to týká kantorů, tak samozřejmě do toho škola vstupuje taky. No a potom se to řeší, řešíme to, protože to jsou věci na policii, tak se to řeší kolikrát i s policií české republiky.*

Aha, ehm. A myslíte si, že by to měl nebo mohl být pro učitele určité varování, že něco dělá špatně?

R6 (21): *Tak já si myslím, že každý se zamýšlí nad tím, co dělá a pokud se mi vyloženě něco nedaří, tak vždycky vycházím sama ze sebe. Jo, že většinou všechno převádím sama na sebe, co jsem udělala špatně, co bych mohla udělat lépe, protože ono je tady toto strašně individuální.*

Jo a jak Vy sama pracujete na získání a udržení autority?

R6 (22): *Já už v podstatě ani nevím, jak na tom pracuju. Já si myslím, že tu autoritu u dětí mám. Ale hlavně si myslím, že je to systematická práce, především každý člověk sám na sobě. Je to otázka vzdělávání, protože to co jsme kdysi získali na vysoké škole, tak dneska už dávno neplatí.*

Ehm.

R6 (23): *Takže otázka vzdělávání se v psychologii, v pedagogice neustále. No a každý by se měl chovat .. samozřejmě slušně, to je jedna věc, ale měl by zachovávat určitá pravidla, která si s dětmi nastaví a ty musí respektovat a nesmí couvnout.*

A měla by v tom nějakým způsobem pomáhat i škola, anebo je to jenom na tom jednotlivém učiteli, aby si tu autoritu získal?

R6 (24): *No, tak mi pro školu pořádně velikánské množství kurzů pro ty kantory. Protože ta společnost se mění a co platilo někdy, dneska už neplatí. Takže se snažíme o další vzdělávání třeba pro sborovnu, tak aby to byla otázka pedagogiky, aby to byla otázka*

psychologie, rizikového chování, které se dneska velice často vyskytuje. Neustále se vzděláváme.

Jo.

R6 (25): Sdělujeme si poznatky jeden druhému, když jedeme třeba na nějaký seminář, který byl teda nějak podnětný o tom chování žáků nebo kantorů. No a velice často svoláváme rodiče, tak abychom prodiskutovali s rodiči jaká je prostě možná míra. Co pro ty děti můžeme udělat my, co pro děti musí udělat rodiče, tak aby škola spolupracovala s rodinou a aby se to neodráželo na tom dítěti.

Ehm.

R6 (26): Když rodina nestíhá, tak samozřejmě musí zasáhnout škola, ale o to víc se musíme snažit, abychom se s těmi rodiči domluvili.

Ano, takže takhle, tak Vám děkuji za rozhovor, to je všechno.

R6 (27): Všechno? Tak jo.